

Canoanele primului Sfânt Sinod ecumenic dela Niceia.

Canonul 1.

Dacă cineva în boală s'a chirurghisit de către medici, sau de către barbari s'a tăiat, acesta să rămână în cler. Iar dacă cineva, sănătos fiind, s'a tăiat pe sine și, acesta, se cuvine a înceta să se numere în cler; și de acum înainte nici unul dintre cei de felul acesta nu trebuie să se primească [în cler].¹⁾ După cum este învederat aceasta că s'a hotărât despre ceice comit astfel de faptă și îndrăznesc pe sine a se tăia; dacă oarecari s'ar fi făcut eunuhi de către barbari sau de către stăpâni, altcum găsindu-se vrednici, pe unii ca aceștia canonul îi primește în cler.

(21, 22, 23, 24 ap.; 8 întâiu-al doilea.)

— Acest canon niceian se referă la *canonul* (*κωνών*) existent cu privire la cei castrați și acesta este canonul 21 ap. Canonul prezent conține în general ceea ce dispun canoanele 21—24 ap. și comentariile aceloră servesc de comentariu totodată și pentru acesta canon. După opinia lui Beveregiu, corectă istoricește,²⁾ canonul acesta s'a dat în urma cazului presbiterului din Antiohia, *Leontie*, carele a trăit cu o femeie Eustolia, cu care nu a fost cununat; și deoarece el nu a voit să dimită din casa sa pe această femeie și pentruca să fie liber de orice bănuială, s'a castrat însuși pe sine. Eustatie din Antiohia din cauza aceasta l-a

¹⁾ Cuvintele puse aici și în textul celorlalte canoane între semnele [] sunt adăoase de noi pentru mai buna înțelegere a textului canoanelor (N. Tr.).

²⁾ Beveregii Synodicon. Annot. p. 44—45. — Compară: Athanas, ad imper. Constant. apol. 1. — Theodoret, hist. eccl. I, 24. — Socrat, hist. eccl. II, 26.

oprit pe acest Leontie dela săvârșirea serviciilor divine și probabil că în calitate de președinte al sinodului a îndemnat sinodul să repezească vechiul canon asupra celor caștrași, ceea ce sinodul a și făcut prin acest canon.

Canonul 2.

Fiindcă multe, sau din nevoie sau altminterea la stăruința oamenilor, s'au făcut împotriva canonului bisericesc, încât oamenii venind de curând dela viața păgânească la credință și după ce s'au catehisit puțin timp, s'au adus îndată la baia duhovnicească și deodată cu botezarea se promovau la episcopat sau presbiterat, bine s'a socotit ca de acum înainte să nu se mai întâmple așa ceva; pentru că trebuie timp și celui ce se catehizează, și după botez mai multă cercare. Că lămurită este apostolica Scriptură, care zice: Nu neofit,¹⁾ ca nu mândrindu-se să cadă în osândă și în cursa diavolului (I. Tim. 3, 6.). Iară dacă, trecând timp, s'ar afla vreun păcat sufletesc la persoana aceea, și s'ar vădi de către doi sau trei martori, unul ca acela să înceteze din cler. Iar cel ce ar face împotriva acestora se va periclita în privința apartinenței lui la cler ca unul, carele s'a ridicat împotriva marelui sinod.

(61, 75, 80 ap.; 9, I ec.; 9, 10 Neoces.; 3 Laod.; 10 Sard.; 17 întâiu-al doilea; 89 Vasile c. M.; 1, 4 Grig. Nis.)

— Sinodul dela Niceia, emițând canonul său prezent, se referă la canonul existent în privința acestei chestiuni și enunță că numirea pripită întru episcop sau presbiter a unor oameni, cari abia s'au convertit dela viața păgânească și s'au botezat, se face împotriva „*canonului bisericesc*” (*παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικόν*), — acesta însă este canonul 80 ap., pe care sinodul dela Niceia îl repețește acum în întregime și îl confirmă. Nu menționează cazul: «când se întâmplă în urma darului lui Dumnezeu» — despre ceea ce vorbește canonul apostolic respectiv când cineva se face episcop îndată ce s'a botezat; dar se poate crede că sinodul acceptă întru toate cazul acesta. Cazurile lui Ambrosie și Nectarie dela finea secolu-

¹⁾ De curând botezat (N. Tr.).

lui al IV-lea sunt cele mai bune mărturii despre aceasta, cece am și menționat la comentarul aceluia canon ap.

Sinodul dela Niceia învînd canonul 80 apost., atrage atențiunea că în cursul timpului s'au întîmplat multe cazuri împotriva dispozițiilor acestui canon bisericesc, și adică sau din nevoie sau altmîntre la stăruința oamenilor (*ὕπο ἀνάγκης ἢ ἄλλως ἐπειρομένων τῶν ἀνθρώπων*). După cum bine remarcă arhimandritul Ioan la explicarea acestui canon,¹⁾ în primele secole în urma împrejurărilor trebuia să se admită ca oamenii să se boteze repede și apoi imediat să fie hirotoniți în treptele sfințite; și aceste împrejurări au fost provocate prin faptul că multe mii de oameni primeau creștinismul deodată și nu era timp pentru ca mulțimea aceasta de oameni să fie instruită timp mai îndelungat în doctrina creștină, dar nu era prilej nici din cauza persecuțiilor permanente. Pe lângă aceasta persecuțiile erau îndreptate totdeauna în prima linie împotriva persoanelor preoțești, dintre cari foarte mulți au murit la locul de pierzare și astfel direct nevoia (*ἀνάγκη*) cerea ca cât mai curînd să se pună oameni noi în locul celor executaji. Între aceste persoane preoțești numite din nou nu erau, firește, toate, după cum trebuiau să fie în conformitate cu canoanele. Dintre ceice s'au făcut în grabă presbiteri, și îndeosebi episcopi, mulți au fost numai spre paguba Bisericii și aduceau în ierarhia preoțească spiritul trufiei, de care erau pătrunși în păgânism; și din cauza aceasta sinodul dela Niceia menționează în acest canon al său cuvintele Apostolului Pavel către Timoteiu (I ep. 3, 6), pentruca aceștia, nefiind încă examinați și întăriți în credință, nu cumva sumejindu-se să cadă în cursa diavolului și să fie spre paguba Bisericii. Canonul permite ca cei găsiți în cler să și rămînană acolo, dar imediat după aceea dispune ca în viitor să nu se mai întîmple așa ceva (*τοῦ λοιποῦ μηδέν τοιοῦτο γίνεσθαι*), deoarece zice că trebuie timp pentru instruirea în credință înainte de botez, iar după botez trebuie să se cerceteze timp mai îndelungat credința și apăsitudinea respectivului și dacă se învederează și se dovedește că sunt vrednici, atunci se pot primi în cler, ba pot fi puși chiar și episcopi. Pentru cazul din urmă, anume cînd respectivul se poate învrednici și de episcopat, vom vedea, între altele, la comentarul canonului 10 al si-

¹⁾ Op. cit., I, 285.

nodului din Sardica, că se prescrie ca cel, despre care se crede că poate ocupa scaunul episcopesc, trebuie să petreacă timp mai îndelungat în fiecare treaptă ierarhică și numai în cazul dacă s'a dovedit că s'a distins în treptele ierarhice inferioare, poate să se facă părtaș de demnitatea cea mai mare (*τῆς μεγίστης τιμῆς*), după cum spune Aristen la comentarul acestui canon al 2-lea dela Niceia.¹⁾ Dimpotrivă referitor la ceice, fiind de curând botezați, au fost făcuți presbiteri sau episcopi și cărora canonul le permite să rămână în cler, canonul cere a fi examinați dacă nu au vreun «păcat sufletesc» (*ψυχικόν τι ἁμάρτημα*) și dacă se observă și se dovedește că au astfel de păcate, canonul dispune să fie excluși din cler. În ce privește felul acestor păcate sufletești, cari se menționează aici și cauza pentru care se vorbește numai despre aceste păcate, iar nu și despre cele corporale, fiecare comentator canonic este de altă opinie. În privința aceasta cea mai firească ni se pare opinia lui Valsamon, carele zice că fiecare păcat păgubitor sufletului este a se numi sufletesc, având motiv fie sufletesc, fie corporal; și din cauza aceasta Biserica și numește fiecare păcat cădere sufletească; așadară canonul acesta dela Niceia amintește numai păcatele sufletești, deoarece sub acestea înțelege și pe cele corporale (*τὰ σαρκικά*).²⁾

Canonul 3.

Marele sinod a oprit cu desăvârșire ca episcopul, sau presbiterul, sau diaconul sau în general oricine din cler să aibă femeie introdusă pe furiș, afară decât numai pe mamă, sau soră, sau mătușă, sau pe singurele persoane, care sunt libere de toată bănuiala.

(5, 26 ap.; 5, 12, 13 trul.; 18, 22, VII ec.; 19 Ancira; 3, 4, 25, 38, 70 Cart.; 88 Vas. c. M.).

— La comentarul primului canon al acestui sinod am văzut că sinodul a avut motiv de a se ocupa de femeile, care locuiau într'o casă cu unele persoane sacerdotale și care nu erau soții legitime și anume din cauza acelu presbiter *Leontie*, care a jînut în casa sa pe o oarecare Eustolia și din cauza căreia mai apoi

¹⁾ Sint. At., II, 120.

²⁾ Sint. At II, 120.

s'a castrat. În nex cu aceasta sinodul a găsit de bine și necesar să se ocupe în general de viața conjugală a persoanelor sacerdotale și să orânduiască în această privință ceea ce era în consonanță cu prescripțiunile existente ale legislației bisericești și cu demnitatea stării sacerdotale. — Acest lucru îl găsim exprimat înainte de toate în expunerea istoriei acestui sinod și separat la istoricii bisericești: Socrat, Sozomen și Gelasiu¹⁾ și apoi și în acest canon.

Deoparte pentruca persoanele sacerdotale, cari nu aveau soții legiuite, să fie ferite de orice reproș, de altăparte spre a se evita orice excepționare împotriva vieții conjugale a persoanelor sacerdotale, cari excepționări de multe ori erau îndreptățite, unii dintre Părinții dela Niceia, după spusele istoricilor menționați, au propus să se dea o dispoziție, conform căreia să se interzică tuturor persoanelor sacerdotale dela ipodiaconi în sus de a trăi viață conjugală. Sinodul nu a primit această propunere și *Pafnutie*, episcopul din Tebaida, unul dintre Părinții sinodului, a exprimat părerea majorității în felul acesta: «nu trebuie a impune clericilor și persoanelor sacerdotale acest jug greu, deoarece viața conjugală este onorabilă și patul conjugal este nepătat, iar în urma rigorii exagerate Biserica va avea pagubă mai mare; afară de aceea nu oricine se poate supune unei legi de înfrânare atât de stricte și ușor se poate întâmpla ca pe această cale să se expună pericolului castitatea multor femei. Legătura dintre soț și soția legală este castitatea adevărată. Prin urmare este suficient dacă — *în conformitate cu vechea tradiție bisericească* -- nu se permite căsătoria pe seama celorce au înțrat deja în cler, dar *la nici un caz* respectivul să nu se despartă de soția, pe care a luat-o, fiind laic.»²⁾ Declarația aceasta a lui

1) Socrat, hist. eccl. I, 11. — Sozom. hist. eccl. I, 23. — Gelas. Cyclic. hist. concilii Nic. II, 32 (Harduini, I, 438).

2) Socrat, hist. eccl. I, 11: „Cumque hac in re in medium propo-
sita, singulorum sententiae rogarentur, surgens in medio episcoporum con-
cessu Paphnutius vehementer vociferatus est, non esse imponendum cleri-
cis et sacerdotibus grave hoc jugum: honorabiles nuptias et torum im-
maculatum esse, dicens, ne ex nimia severitate damnum potius inferrent
ecclesiae; neque enim omnes ferre posse tam districtae continentiae discipli-
nam, ac forsitan inde eventurum esse ut cupisque uxoris castitas minime
custodiretur. Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima
Satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem ecclesiae

Pafnuție avea cu atât mai mare importanță, cu cât dânsul nici odată nu a avut relațiune cu femei și a fost celebru pentru înfrânarea sa, petrecându-și întreaga sa tinerețe în mănăstire. Sinodul a primit cu aprobare declarația lui Pafnuție, permițând pentru viitor fiecărui cleric de a alege liber să fie necăsătorit sau să trăiască viață conjugală.¹⁾ Hotărîrea aceasta a sinodului a fost în deplin acord cu practica bisericească din primele veacuri ale Bisericii, în forma în care ni se prezintă în Așezămintele apostolice (VI, 17) și dupăcum am spus aceasta la explicarea canoanelor 5 și 26 ap., dar mai ales la explicarea canoanelor al doilea ap.²⁾

Sinodul, recunoscând legalitatea căsătoriei clericilor și lăsând persoanelor clericale respective alegere liberă de a trăi necăsătorii, dacă voesc, a dat canonul prezent cu privire la cei din urmă, adică la ceie nu au soții și le permite de a ține în casa lor numai pe mamă, pe soră, pe mătușă sau pe o astfel de femeie, care este liberă de orice bănuială (*ἡ ἂ μὴνα πρόσωπα πᾶσων ὑποφίαν διαπέφευγεν*, vel eas solas personas quae omnem suspicionem effugiunt) și le interzice categoric de a ține *femei introduse pe furis* (*συνείσσακτον*, introductam mulierem).

În primele veacuri ale Bisericii adică s'a introdus obiceiul că unii dintre clerici, ba chiar și dintre laici, cari voiau să trăiască necăsătorii, încheiau așa zisa *căsătorie spirituală* cu femei nemăritate: trăiau la oaltă într'o casă cu aceste femei și ziceau că au cu ele numai raporturi sufletești, spre a se îndemna

traditionem, jam non amplius uxores ducerent: non tamen quemquam se jungendum esse ab ea qua ante hac, tunc cum esset laicus, legitime duxit"

1) Socrat, h. eccl. I, 11: „Caeterum universus sacerdotum caetus Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde omissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorem consuetudine abstinerent, si vellent “

2) Este miraculos, ca să nu ne exprimăm altfel, ceea ce spune Phillips în articolul său scris asupra celibatului în *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon* (II Aufl. III, 590): „ein grosses Unrecht geschähe dem berühmten Bischof Paphnutius, wenn man von ihm behaupten wollte, er habe auf der Synode von Nicäa (325) die Clerogamie für den dem priesterischen Berufe entsprechenden Stand erklärt und da durch eine gesetzliche Bestimmung des Concils über diesen Punkt verhindert“. Acestei afirmațiuni a lui Phillips și altor apărători ai celibatului obligator pentru clerici i-a contrazis Hefele (*Conciliengeschichte* II Aufl. I, 433—435) prin contraargumente temeinice, iar noi nu simțim nevoia de a vorbi în special despre aceasta. Vezi comentarul nostru la can. 13 al sinodului trulan în ediția prezentă.

reciproc la virtuțile creștinești, dar nu au cu ele nici un fel de relație trupească. Aceste femei la început se numeau *surori sufletești* (*ἀδελφαι*), *iubite* (*ἀγαπηταί*, dilectae), iar mai târziu *introduse pe furis* (*συνείσακτοι*). Raportul dintre astfel de bărbați necăsătoriți și femei nemăritate de multe ori era într'adevăr curat și scopul lor era perfecționarea sufletească reciprocă; dar în cele mai multe cazuri în dosul acestor relații se ascundea desfrâul, care era cu atât mai periculos și mai respingător, cu cât totul se întâmpla sub masca evlaviei. Despre acestea avem ca mărturie asprul ton de vorbire, în care se exprimă Părinții și învățătorii Bisericii asupra acestui fel de legătură.

Grigorie Nazianseanul face amintire despre *agapeta*, pe cari le țineau diferiți preoți necăsătoriți și chiar și unii dintre călugări în locurile lor retrase și numește acest lucru *șiretenie diavolească* și deoarece numirea aceasta (*ἀγαπήτην*, iubită, dilectam) a dat-o Apostolul Pavel soției lui Filimon (v. 2), Grigorie face observația că acum cel mai respingător lucru a primit numirea cea mai cinstită.¹⁾ Despre aceste surori sufletești ale preoților necăsătoriți Fericitul Ieronim scrie, în limbajul aspru caracteristic la dânsul, următoarele: Unde in ecclesias agapetorum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Plus inferam: unde meretrices?... Unde meretrices univirae? Eadem domo, uno cubiculo uno saepe tenentur et lectulo; et speciosos nos vocant, si aliud existimemus.²⁾ Ioan Gurădeaur în scrierea sa cu titlul: *πρὸς τοὺς συνεισάκτους ἔχοντας*, regretând profund că cu multe persoane preoțești, cari nu au soții legitime, trăesc împreună femei introduse pe furis spre scandalizarea tuturor, zice: «Bătrânii noștri cunoșteau numai două motive, pentru cari femeile trăesc împreună cu bărbații, unul este cel vechiu, corect și motivat și acesta este căsătoria, întemeiată de Dumnezeu, carele a dat legea, al doilea este cel recent, incorect și ilegal, adică desfrâul, care este dela diavolul pismaș. Dar pe vremea noastră s'a găsit al treilea caz neobișnuit, ale cărui motive cu greu se găsesc: deoarece sunt unii, cari iau fecioare nemăritate și le țin totdeauna închise în locuințele lor până la adânci bătrânețe și neagă că ar avea cu ele vre-o relație și că le țin nu pentru viață conjugală

¹⁾ Gregor. Nazianz. carm. III.

²⁾ Hieron. epist. 22 ad Eustoch. de custod. virginitatis.

și împreunare, pentru naștere de copii, în general pentru plăcere trupească, ci zic că le păzesc curate și neatînse». Și urmând combaterea diverselor pretexte, pe cari pretexte le invocă respectivii, adaogă: «ii vedeți trăind împreună cu fete necăsătorite, fiind legați de dânsese cu toată voluptatea și mai curând ar vrea să-și piardă sufletul decât pe tovarășele lor și sunt gata mai curând a suferi și a face totul, decât să se despartă de iubitele lor,» și în fine față de toate argumentările, pe cari le aduc respectivii, zice că el în toate acestea nu vede altceva decât «goana păgână după plăceri și după voluptate trupească nerușinată... Și când ziceți că toate le faceți pentru Dumnezeu, voi faceți dimpotrivă chiar ceea ce face inamicii lui Dumnezeu.»¹⁾ Având în vedere această pornire vehementă a Părinților și a învățătorilor bisericești împotriva femeilor, cari trăesc cu persoanele preoțești afară de căsătorie, este clar pe cine a înțeles Valsamon, când spune la explicarea acestui canon niceian, «sunt astfel de femei, care au fost aduse acolo în locul soțiilor legitime și care trăesc cu cineva în *desfrânare* (καὶ συνοικοῦσάν τινα πορνικῶς)».²⁾

Deci femeile acestea, care trăesc în felul acesta la olaltă cu persoane preoțești au primit numirea de *introduse pe furis* (συνεισάχτους) și după acest canon al sinodului dela Niceia este strict interzis pentru toate persoanele preoțești de a ține în casele lor astfel de femei. După cum se vede dispoziția aceasta a sinodului niceian se referă la persoane preoțești necăsătorite sau văduve și la tot cazul la ceice, despre cari s'ar putea bănui că

1) „Majoribus nostris duae tantum cognitae fuerunt caussae. propter quos mulieres cum viris habitent. Et una quidem vetus est ac justa, rationique consentanea: nempe matrimonium, quod a Deo legislatore institutum est; altera vero, hac recentior, injusta et legi contraria, nempe stuprum, a malignis introductum daemonibus. At nostra hac aetate tertius quidam, novus et insolitus mos excogitatus est, cujus caussam haud facile investigaveris: sunt enim quidam, qui puellas inuptas ducunt, easque semper domi collocant et in extremam usque senectutem inclusas tenent, sine nuptiis et coitu, neque liberorum procreandorum gratia, negant enim se cum illis rem habere, neque libidinis caussa; dicunt enim se illas integras et incorruptas servare. Vides cohabitantem, virginibus et alligatum et deliciantem, et animam potius perdere volentem, quam cohabitaticem, paratumque omnia et pati et facere potius, quam a dilecta separari... Dicitis quidem. vos omnia propter Deum facere, facitis autem ea, quae sunt inimicorum Dei“.

2) Sint. At. II, 121.

ar putea avea împreunare trupească cu femeii. Dar dispoziția aceasta are deplină putere și atunci, când respectiva persoană preoțească era liberă de orice bănuială că ar putea avea relații cu femeii. Vasile cel Mare în scrisoarea sa adresată către *presbiterul Grigorie* (can. 88), care a ținut o femeie în casa sa și despre care din cauza bătrâneții lui se putea presupune cu toată siguranța că nu are împreunare cu femeia, dar pe care femeie nu voia să o dimită, scrie astfel: »O Grigorie, nu suntem noi nici cei dintâi, nici singurii, cari am dispus că femeile nu pot trăi împreună cu bărbații; citește însă canonul, pe care l-au dat Sfinții noștri Părinți la Niceia și care canon interzice hotărât de a ține femei introduse pe furis (*συνεισάχτους*). Demnitatea celibatului consistă și în a trăi separat de femeii, și celce spune prin cuvinte că nu face ceea ce face ceice trăesc cu femeii, dar în realitate face, este clar că aceștia vreau să merite numai nominal demnitatea fecioriei, dar nu vreau să renunțe la plăcerea nerușinată. Cu atât mai vărtos ar fi trebuit Tu să satisfaci dorinței noastre, când însuși zici că ești liber de orice patimă trupească. Nici eu nu cred că celce este de șaptezeci de ani să poată trăi în patimi cu o femeie și nu am dispus celece au dispus, din cauză că s'ar fi comis ceva faptă rușinoasă. Ci deoarece am învățat dela Apostoli că nu trebuie să se dea fratelui cuvânt de poticneală sau sminteață (Rom. 14,13) și știm că unele lucruri, cari la unii sunt cele mai curate, la alții devin pricinuitoare de păcate, din cauza aceasta am dispus, urmând orânduirile Sfinților Părinți, ca să te desparți de acea femeie. De ce învinuești pe horepiscop și pomenești dușmănia veche? De ce ne învinuești și pe noi, ca și când am asculta ușor cearta, iar pe tine însuși nu te învinuești pentru că nu știi renunța la obișnuința cu femeia aceia? Alungă-o deci din casa ta și du-o la mănăstire. Dânsa să stea cu fecioarele, iar pe tine să te servească bărbați, ca nu cumva să se defaima numele lui Dumnezeu din cauza voastră (Rom. 2,24). Și până când nu vei face aceasta, nu-ți vor ajuta nici zece mii de lucruri, pe cari le poți invoca în scrisoarea ta, ci vei muri ca celce este inactiv și vei răspunde în fața lui Dumnezeu pentru nesocotința ta. Și dacă nu te vei îndrepta și îndrăznești să săvârșești serviciile divine, anatema să fie asupra ta pentru tot poporul și cei ce o primesc vor fi excluși din Biserica întregă«.

Această dispoziție a canonului niceian a fost primită și de-

legislația civilă greco-romană și împăratul Iustinian a dat o novelă specială ca clericii, cari nu vreau să se despartă, nici după admoniere, de acești fel de femei, să se oprească dela funcțiunile sfinte, iar dacă un episcop ar comite acest lucru, se va considera ca nevrednic din demnitatea episcopoească¹⁾. Iar *Cormicia* scrie despre aceasta următoarele: »In baza canoanelor interzicem tuturor, cari aparțin clerului și sunt necăsătoriți, să aibă femei străine în casele lor, cu excepția mamei și fiicelor ei, și surorile lor și a altor persoane, cari sunt departe de orice bănuială. Iar celce disprețuește această poruncă și începe să țină în casa sa femei, cari pot aduce asupra lui bănuială și a fost admoniat și învățat odată și a doua oară de către episcopul său, sau dacă pentru aceasta a fost învinuit de către credincioșii săi și totuș nu vrea să îndepărteze din casă pe femeia respectivă și să trăiască fără ea, sau dacă se anunță vreun reclamant și se va dovedi că trăește cu femeia respectivă viață necurată, atunci episcopul să-l excludă din cler conform canoanelor bisericești și să-l predea sfatului cetății, la care aparținea, spunând că este obligat să plătească darea ca orice om de rând. Episcopului nu-i permitem să țină în casa sa pe nici una dintre acele femei; iar dacă se vedește că nu observă nicidecum acest lucru, să fie lepădat din episcopat²⁾.

¹⁾ Nov. CXXIII, c. 29: „Presbyteris et diaconis et subdiaconis, et omnibus in clero conscriptis, non habentibus uxores secundum sacros canones, interdiciamus etiam nos secundum sanctorum regularum virtutem, mulierem aliquam in propria domo superintroducunt habere: tamen citra matrem, aut sororem, aut filiam, aut alias personas, quae suspicionem effugiunt. Si quis autem absque hac observatione mulierem in sua domo habet, quae potest ei suspicionem inferre, et semel et secundo a suo episcopo, aut a suis clericis admonitus, ne cum tali muliere habitaret, eicere eam de suo domo noluerit: aut accusatore apparente approbatur inhoneste cum muliere conversari: tunc episcopus ejus secundum ecclesiasticos canones de clero eum amoveat, curiae civitatis, cujus clericus erat, tradendo. Episcopum vero nulla penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem probetur nequaquam hoc custodiens, episcopatu projiciatur, ipse enim se ostendit indignum sacerdotio.“ Cf. Basilicorum, lib. III, tit. I, c. 45. Compară Nomocanonul în XIV titluri, VIII, 14 (Sint. At. I, 161).

²⁾ Cap. 42, 71 și 72, deasemenea cap. 44, VIII, 14. — Imprejurarea că de unde sunt primite aceste capitole (42 și 44) în *Cormicia*, vezi „Colecțiunea“ mea, ed II, pag. XCVII (traducerea prezentă, partea I, vol. I pag. 108).

Canonul 4.

Se cuvine ca episcopul în general să se așeze de către toți episcopii din eparhie; iar dacă ar fi cu greu aceasta, sau din cauza unei nevoi stăruitoare, sau din cauza depărtării drumului, să se adune cel puțin trei la un loc, împreună alegători făcându-se și cei absenți, și consimțind prin scrisori, apoi să se facă hirotonia; iar întărirea celor ce se fac revine în fiecare eparhie mitropolitului.

(1 ap.; 3, VII ec.; 19, 23 Antioh.; 12 Laod.; 6 Sard.; 1 Constant.; 13, 49, 50 Cart.).

— Drept imbold la emiterea acestui canon au dat disordinele provocate de schizma meletiană din Biserica Alexandriei. Schizma aceasta s'a ivit în primii ani ai secolului al IV-lea¹⁾. Numirea a primit-o dela *Meletie*, episcopul Licopolei din Tebaida. Acest Meletie sub raport ierarhic ocupa în circumscripția episcopului Alexandriei²⁾ locul prim după acest episcop. Episcop al Alexandriei era Petru († 311). Din datele rferitoare se vede că Meletie invidia onorurile întâietății lui Petru al Alexandriei și aștepta numai prilej favorabil spre a răsturna raporturile bune cu Petru. Imboldul l-a dat împrejurarea că atunci, când trebuia să se fixeze atitudinea față de creștinii, cari pe timpul persecuțiunii lui Dioclețian și Maximin au căzut din credința lor, s'a născut o discuție vehementă între Meletie și Petru. Petru, deși era riguros în canoanele, pe cari le dădea la penitență, totuș, a fost acuzat de indulgență de către Meletie. Din cauza aceasta Petru a chemat la un sinod pe câțiva episcopi din circumscripția Alexandriei și la acest sinod s'a recunoscut nevinovăția lui Petru și Meletie a fost pedepsit cu cațerisire. Atanasie, în apologia sa scrisă contra arienilor, zice: »Meletie nu a voit să apeleze la alt sinod după această sentință și nici nu a căutat să se justifice, ci a produs schizmă în Biserică și aderenții de astăzi ai lui Meletie nu se numesc creștini, ci *meletieni...*, cari mai ales după moartea episcopului și martirului Petru au devenit schizmatici și dușmani în-

¹⁾ Hefele: Concillien Geschichte, I, 348—349.

²⁾ Asupra întinderii provinciei episcopului din Alexandria vezi comentarul de la canonul 6 al acestui sinod.

versunași ai Bisericii¹⁾. Meletie, deoarece nu era legat de nicio disciplină și exploatând prilejul când Petru și mulți episcopi ortodocși zăceau în temniță pentru credință, a început să hirotoniască în mod arbitrar diaconi, presbiteri și episcopi nu numai în circumscripția sa proprie, din care a fost înlăturat în mod canonic, dar pe care totuși o ținea cu forța, ci și în circumscripțiile altor episcopi, împotriva opririi exprese canonice, astfel că în timp scurt i-a succes să-și alcătuiască câteva Biserici din aderenții săi, încât pe timpul sinodului dela Niceia erau 29 episcopi meletieni în circumscripția bisericească a Alexandriei²⁾. Această întindere a schizmei meletiene a îndemnat pe Părinții sinodului dela Niceia să delibereze asupra acestei chestiuni și să pună capăt desordinei produse în Biserică prin schizma aceasta. Sinodul a dat o sentință destul de blândă asupra schizmei, sperând că prin blândețe va putea stârpi mai ușor schizma și a dat ordinul ca Meletie să rămână episcop în Licopole, dar să nu poată hirotoni pe nimeni, să nu poată participa la alegeri de episcopi și să nu poată merge în alte localități în astfel de chestiuni, ci se va bucura numai de titlul demnității sale; iar ce privește persoanele hirotonite de către Meletie, sinodul a hotărât să se săvârșască asupra lor un ritual bisericesc special cu rugăciune și apoi li va fi permis să funcționeze în cler³⁾. Iar pentruca în viitor să nu se mai poată infâmpla ceea ce mai ales a produs schizma meletiană, anume că Meletie punea în mod arbitrar chiar și episcopi și pe lângă aceasta chiar și în alte eparhii, Părinții sinodului dela Niceia, după ce au condamnat pe autorul schizmei, au dat canonul prezent, hotărând cum și cine să pună pe episcopi și cine are dreptul să-i confirme.

La canonul 1 ap. am văzut că pentru punerea unui episcop sunt necesari trei și cel mai puțin doi episcopi. Acolo a fost vorba despre hirotonirea episcopului adică despre actul sfințit din Biserică, prin care respectivului i-se împărtășește darul dumnezeesc. Dar canonul acela nu vorbește despre ceice aleg pe candidat, pe care apoi trei sau doi episcopi îl vor hirotoni într-un episcop; despre aceasta, adică despre *alegerea* episcopului vorbește canonul ni-

¹⁾ Athanas, apolog. contra Arianos, n. 11.

²⁾ Athanas, apol. contra Arian, n. 72.

³⁾ Această hotărâre a sinodului se găsește în enciclica adresată credincioșilor din lumea întreagă. A. S. E. I, 189.

ceian prezent. Canonul acesta orânduiește ca episcopul să fie așezat (*καθίστασθαι*), de către sinodul tuturor episcopilor din respectiva circumscripție mitropolitană (*ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ*);¹⁾ dacă nu pot veni toți la sinod, să fie prezenți cel puțin trei, în cazul acesta ceilalți își pot da consimțământul lor și în scris și apoi să aibă loc hirotonia (*χειροτονίαν*); iar aprobarea tuturor acestor lucruri este de atribuția mitropolitului competente. Dacă eventual nu sunt de acord toți episcopii asupra persoanei candidatului, în acel caz decisiv este votul majorității, dar în toate cazurile, numai după ce s'a făcut confirmarea de către mitropolit, — întregeste canonul 6 al acestui sinod dispoziția acestui canon(4). Enciclica ecumenică adresată tuturor Bisericilor din lume deasemenea completează dispozițiile acestui canon, când spune că și poporul trebuie să participe la alegerea episcopului²⁾. Așa dară aceasta este ceea ce dispune sinodul dela Niceia referitor la chestiunea alegerii și numirii episcopilor — și această normă este expresiunea exactă și completă a ceea ce era în vigoare în Biserica întreagă dela epoca Apostolilor lui Iisus Hristos până pe vremea sinodului prezent și acest sinod îi dă valoare legală. Avem nu puține dovezi în această privință că așa s'a și procedat în timpul menționat cu privire la alegerea și numirea episcopilor.

În primul secol al creștinismului ne oferă despre aceasta o dovadă clasică Climent, Episcopul Romei, ucenic al Apostolilor, în epistola sa către Corinteni, unde citim: *Οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἐγώσσαν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. Διὰ ταύτην οὖν την αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους, καὶ μεταξὺ ἐπινομήν δεδώκασιν, ὅπως, εἴαν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Τοὺς οὖν κατασταθέντας ὅπ' ἐκείνων, ἢ μεταξὺ ὅφ*

1) În vechile izvoare de drept bisericesc cu numirea de „eparhie“ se indică circumscripția unui mitropolit, căruia sunt supuși câțiva episcopi. Sint. At. II, 238.

2) Această enciclică spune: „Dacă moare cineva din slujba Bisericii, în locul lui se poate admite și o persoană, care nu de mult a devenit membru al Bisericii, dacă este vrednic pentru aceasta și dacă *poporul îl alege*, dar la orice caz numai după aprobarea și confirmarea episcopului Alexandriei. Aceasta se permite și celorlalte Biserici. A. S. E. I, 189. Probabil că Valsamon a trecut cu vederea acest lucru, când, la explicarea acestui canon, afirmă că Părinții dela Niceia au interzis poporului de a participa la alegerea episcopului. Sint. At. II, 123.

ἐτέρων ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντες ἀμέμπτως τῷ ποιμένι τοῦ Χριστοῦ¹⁾ Modalitatea frumoasă și plină de demnitate a alegerii și instituirii episcopilor din acel timp ni se expune de către Așezămintele apostolice în felul următor: «Deliberarea se face în zi de Duminică, adunându-se **poporul împreună cu soborul presbiterilor și fiind prezenți episcopii**. Iar cel ce este **primul** între ceilalți episcopi să întrebe preoțimea și poporul (τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὸν λαόν) dacă acesta este într'adevăr acela, pe care-l voesc de întâi sfătător. Și dacă dânsii confirmă aceasta să întrebe din nou dacă cu toții atestează că ar fi vrednic, de acel mare și strălucit oficiu de conducere, dacă a îndeplinit într'adevăr totul în ce privește pietatea către Dumnezeu, dacă nu a jignit drepturile oamenilor, dacă afacerile casei sale sunt bine chivernisite și dacă viața sa este ireproșabilă. Și dacă toți dovedesc potrivit adevărului, iar nu după vre-o opinie prejudecată, că dânsul este de așa fel ca în fața lui Dumnezeu, judecătorul, și a lui Hristos și a Duhului Sfânt precum și a tuturor sfintelor duhuri slujitoare, atunci să fie întrebați din nou a treia oră dacă într'adevăr este vrednic de acel oficiu ca în gura a două sau trei mărturii să rămână tot cuvântul; și dacă și a treia oră consimțesc că e vrednic, **să se ceară dela toți semnul consimțirii**. Și dacă-l vor da cu bucurie, să fie ascultați. După aceea, făcându-se liniște, **unul dintre cei dintâi episcopi**, împreună cu alți doi, stând la altar, ceilalți episcopi și presbiteri rugându-se în tăcere, iar diaconii ținând dumnezeiasca Evanghelie deasupra capului celui care se hirotonește, să rostească către Dumnezeu: «Rugăciunea»..» In asemenea fel se exprimă și Ciprian,

¹⁾ Clementis ep. I ad Corinth., cap. 44 (Hefele, Patrum apostolicorum opera. Tubingae, 1855, p. 112, 114).

²⁾ Lib. VIII, cap. 4. Dăm acest loc în traducere latină: „Congregatus in unum populus cum presbyterorum coetu et praesentibus episcopis, die Dominica, consentiat. Qui vero princeps caeterorum episcopus est, interroget presbyterorum coetum et plebem (τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὸν λαόν) an ipse sit quem postulant in anistitem. Et illis annuentibus, iterum roget an testimonium ab omnibus habeat quod dignus sit magna illa et illustri praefectura, an quae ad pietatem in Deum spectant, recte peregerit, an jura fuerint ab eo adversus homines servata, an domesticae ipsius res probe dispensatae, an vivendi ratio integerrima. Cumque omnes simul secundum veritatem, non autem ex opinione praedicata testificati fuerint talem eum esse, tamquam sub iudice Deo et Christo, etiam coram sancto Spiritu, atque omnibus sanctis administratorisque spiritibus, rursus tertio soiscitentur an

episc
sale
tra
toat
rulu
apr
pop
a va
dign
verbu
signu
ex p
ac pi
ejus

vatio
provin
plebe
quiqu
vitan
pexit,
Bever
urmât
propri
ex tra
ut ad
episco
siituen
et insi
univer
igitur
sed ju
ordina
erat u
erat su
congre
erat, si
gabatur
sua coi
men ut
ex pop
hinc C
eligend
ispum

episcopul Cartaginei din secolul al III-lea într'una din scrisorile sale pastorale: «Trebuie să păstrăm sânguincios și să ținem strict *tradiția divină și așezământul apostolic*, păstrate aproape în toate teritoriile, după care să se numească legal pe seama popoului celce-i va fi întâiu stăfător, să se adune *episcopii cei mai apropiați din acelaș ținut și să aleagă pe episcop, fiind prezent poporul*, carele cunoaște deplin viața singuraticelor persoane și a văzut toate faptele activității lor.»¹⁾ Această dovadă precum și

dignum vere sit ministerio, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum; atque iis terio assentientibus, dignum eum esse, petatur ab omnibus signum assensus. Quo alacriter dato, audiantur. Tum, silentio facto, unus ex primis episcopis cum duobus aliis stans prope altare, reliquis episcopis ac presbyteris tacite orantibus atque diaconis divina evangelia super caput ejus qui ordinatur, tenentibus, dicat: Oratio...»

1) „Propter quod diligenter de traditione divina et apostolica observatione servandum est et tenendum quod apud nos quoque et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem cui praepositus ordinatur, episcopi ejusdem provinciae proximi quique convenient, et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit... Cypriane loc. 68. ad clerum et plebes in Hispania consistentes. Beveregiu însotește locul aesta din scrisoarea pastorală a lui Ciprian cu următoarele: „Ex hisce D. Cypriani verbis aperte conficitur, quaecumque propemodum hoc canone constituuntur, istis etiam temporibus, et quidem ex traditione apostolica et per universas fere provincias, obtinuisse: nimirum ut ad celebrandas episcoporum ordinationes proximi quique provinciae episcopi convenirent, et qui convenire non poterant, literas suas de constituendo mitterent, assensum haud dubie vel disensum suum declarantes: et insuper, ut congregati episcopum deligerent, sed praesente plebe de universae fraternitatis suffragio, et de ipsorum episcoporum iudicio. Plebs igitur intererat et universa fraternitas, clerus viz. et populus suffragabatur; sed iudicium penes episcopos erat, a quibus solis delectus est episcopus ordinandus, plebe quidem praesente, sed non simul deligente. Praesens erat ut suum de ordinandi vita testimonium daret; et hoc ni fallor, totum erat suffragii, quod fraternitas in episcopi electione ferebat, nimirum episcopi congregati virum deligebant et delectum proponebant populo, cui praeficiendus erat, si populus nihil haberet quod delecto objiceret, episcoporum electioni suffragabatur... Sin populo non placeret electio, quam fecissent episcopi, argumenta sua contra personam delectam proferebant, quae publice discutiebantur; ita tamen ut ultimum iudicium ferendi potestas in episcopis esset. Et quandoquidem ex populi testimonio ab episcopis examinato electi stabant vel cadebant; hinc Cyprianus ibidem plebem etiam affirmat, potestatem habuisse vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Et mox addit: Quod ed ispum videmus de divina autoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente

altele adevăresc în cel mai intuitiv chip că sinodul dela Niceia prin canonul acesta (4) nu a făcut altceva decât a exprimat în cea mai deplină formă ceea ce în timpul precedent și în cel de atunci era în vigoare cu privire la alegerea episcopilor.

Ceea ce orânduiește sinodul dela Niceia, vedem că se confirmă prin multe exemple istorice din timpurile de mai târziu. Grigorie Nazianzeanul trimite o scrisoare către locuitorii Cezareii și în această scrisoare recomandă, atât funcționarilor mai înalți, cât și clerului și poporului, alegerea lui Vasile cel Mare ca episcop.¹⁾ Ștefan din Efez la sinodul din Calcedon, dovedind că dânsul a primit scaunul episcopal în mod canonic, arată că a fost ales pentru acest scaun episcopal de către 40 de episcopi, prin voturile frunțașilor celor mai distinși ai clerului și poporului întreg.²⁾ Inuși Vasile cel Mare amintește într'una din epistolele sale pastorale că alegerea păstorului pe seama unei cetăți determinate cade în sfera de competență a Episcopilor, dar votul poporului are însemnătate decisivă în aceeași chestiune.³⁾ În canoanele primite de sinodul ținut în Cartagina la anul 419 vedem că poporul este amintit expres ca unul ce are dreptul de a-și exprima opinia sa asupra candidaților de episcopi și numai după aceea îl instituesc sau nu pe candidatul respectiv.⁴⁾

Deci în temelul dispozițiilor sinodului dela Niceia, precum și al celorlalte dovezi istorice din timpul de un secol și jumătate după acest sinod, dintre cari pe unele le-am citat acum, în primele cinci secole ale Bisericii alegerea episcopilor se făcea în chipul următor. Se adunau poporul, clerul și episcopii provinciei,

sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio et testimonio comprobetur. Et paucis interjectis: Coram omni synagoga jubet Deus constitui sacerdotem, id est, instruit, et ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe presente detegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur; et sit ordinatio justa et legitima, quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata. Hinc etenim colligitur, plebem idcirco tantum praesente fuisse, et sic episcoporum electio ejus testimonio comprobetur". Op. cit, Annotat. pag. 47.

¹⁾ Gregor. Naz. ep. ad. Caesarienses ad promovendam electionem S. Basilii.

²⁾ Vezi ședința a XI-a a sinodului din Calcedon în A. S. E IV, 253-254.

³⁾ Basil. M. ep. 194.

⁴⁾ Can. 50, dar vezi și comentarul lui Zonara la acest canon în Sint. Aten. III, 426.

cercetau cari erau persoane vrednice pentru acel scaun episcopesc, și după ce poporul își da părerea asupra respectivelor persoane, episcopii adunați decideau care este cel mai vrednic pentru episcopie, sau înșiși episcopii recomandau persoana respectivă și apoi poporul se exprima pentru sau contra. După ce s'a făcut înțelegerea între popor, cler și episcopi, alegerea era supusă mitropolitului competente spre confirmare și după confirmarea obținută se trecea la hirotonisirea celui ales. După cum se vede, dreptul de alege în sensul strict al cuvântului revenea episcopilor, iar poporul mărturisea ce fel de persoană este respectivul, care avea să devină episcop, sau declara că consimte la alegerea persoanei desemnate de către episcopi; așadar votul poporului era tot atât de decisiv, ca și votul episcopilor și fără de consimțământul poporului nimeni nu putea ajunge episcop. Dacă episcopii nu se puteau înțelege în privința unei persoane, decidea, după cum am văzut, votul majorității, dacă și după aceasta se făcea vre-o opoziție, se adresau din nou poporului pe seama căruia se alegea episcopul și prin votul poporului se înlătura orice divergență de păreri. Împotriva persoanei alese de către episcopi și popor și întărită de mitropolit nimeni nu mai putea ridica nici o obiecțiune; dacă însă, în urma vre-unei împrejurări, se producea astfel de opinie contrară, în cazul acesta canoanele orânduiau ca clerul respectiv să fie pedepsit, deoarece nu a fost în stare să împiedice disordinea, ci a permis ca în eparhia respectivă să se ridice glas împotriva episcopului ales legal.¹⁾ În genere procedura aceasta referitoare la alegerea episcopului și în deosebi cea referitoare la confirmarea celui ales, se repetă de canoanele multor sinoade (19 Antioh.; 12 Laod.; 13, 50 Cart. și a.).

Participarea ierarhiei la alegerea și instituirea episcopului, care ierarhie îi dă acestuia deplină putere de drept divin, a rămas și trebuie să rămână neschimbată pentru toțdeauna; participarea poporului însă a suferit diferite modificări în decursul timpului. La început la alegerea episcopului lua parte întreg poporul localității respective, fără privire la deosebirea de stare socială a unui sau altui membru al poporului. Prin aceasta se produceau disordini și turburări la alegeri, deci sinodul dela Laodiceia a găsit de bine să împiedice aceste turburări și a hotărât să oprească cu totul ca «plebea adunată» să aleagă pe aceia,

¹⁾ Can. 36 ap. și comentarul meu la acest canon.

cari trebuie puși în slujba Bisericii.¹⁾ După ce s'a dat această normă canonică, s'a introdus practica bisericească ca numai personalitățile mai însemnate să participe la alegere; împăratul Iustinian a dat putere legală acestei practice, orânduind ca înainte de alegerea noului episcop să se adune clerul și cei mai cu vază cetățeni din respectiva eparhie și, după depunerea jurământului că vor lucra fără părtinire, să aleagă trei persoane, despre care sunt siguri că întrunesc toate calitățile prescrise de canoane și legile civile și dintre aceste trei persoane mitropolitul împreună cu episcopii aveau să aleagă și să institue pe cel mai vrednic pentru demnitatea episcopescă.²⁾ Legea aceasta a lui Iustinian îndată după emiterea ei s'a primit în colecțiunile de canoane și astfel a devenit lege generală bisericească.³⁾ La sfârșitul veacului al VIII-lea sinodul al șaptelea ecumenic încă a găsit de necesar să se ocupe de chestiunea alegerii episcopilor și confirmând hotărârile de mai înainte referitoare la această chestiune, prin canonul său al 3-lea condamnă obiceiul, care s'a furișat și după care unii, *ocolind autoritățile bisericești*, se foloseau de autoritățile civile (*παρὰ ἀρχόντων*) spre a ajunge episcopi cu ajutorul acestora și declară de nulă (*ἄκυρον*) acest fel de alegere.⁴⁾ Aceasta se făcea propriamente în mod silnic chiar de către autorități, cari primeau bacșișuri dela pretendenții la demnitatea episcopescă; înducând în eroare puterea de Stat, a cărei datorie ar fi fost să controleze dacă alegerea de episcop a decurs reglementar și acești reprezentanți ai autorității civile (*ἀρχόντες*) găseau pe unii episcopi fără conștiință, cari deasemenea pentru bacșiș realizau planurile detestabile ale reprezentanților autorității civile. Acest lucru a

¹⁾ 13 Laod. — Zonara, la comentariul acestui canon al sinodului dela Laodiceia, zice că „unei asemenea plebe îi este oprită participarea nu numai la alegerea episcopilor, ci și la cea a preoților“. Sint. At. III, 183.

²⁾ Nov. CXXIII, cap. 1: Sancimus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos et primates civitatis, cuius futurus est episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere... ut ex trium personarum pro quibus talia decreta facta sunt, melior ordinetur electione et periculo ordinantis.“ Basilicorum, lib. III, lit. I, cap. 3.

³⁾ Cap. 28 din colecțiunea lui Ioan Scolast. în 87 titluri. — Cap. 8 din Nomocanonul în 50 titluri. — Scholia lui Valsamon la cap. 23, titlul I din Nomocanonul în XIV titluri. — Cormciaia, cap. 42 (ediția menționată, II, 18).

⁴⁾ Vezi comentariul din Cormciaia, (I, 8) la canonul 30 apost.

provocat, între altele, o novelă împărătească specială, despre care vom vorbi mai jos.

Felul acesta de alegere și instituire a episcopilor de către sinodul episcopal provincial competente, cu participarea poporului, respective cu a reprezentanților aleși ai poporului, îl găsim păstrat în Biserică timp de multe veacuri. Spre finea veacului al XII-lea Marcu, patriarhul Alexandriei, se adresează lui Valsamon cu întrebarea dacă după canoane poate oare să permită sătenilor (*πλήθη χωρικὰ*, vicanorum turbae) participarea la alegerea episcopilor — și, firește, a primit răspuns negativ dela Valsamon, cu referire la canonul 13 din Laodiceia¹⁾, carele interzice în mod expres **mulțimii poporului** (*ὄχλοις*) — după cum am amintit chiar — să participe cu drept de vot la alegerea persoanelor sfințite. Dar Valsamon nu obiectează nimic patriarhului Marcu împotriva participării poporului la alegere în sensul canoanelor, adică împotriva participării prin reprezentanții săi, deși, după cum se știe, lui Valsamon nu-i era plăcută participarea poporului la alegerea de episcopi²⁾. Dovezi în privința aceasta pentru secolul XIV și XV ne oferă patriarhul Constantinopolului. Intre altele decizia patriarhului Filotei din Noemvrie 1370 referitoare la hirotonia călugărului Anțim în calitate de mitropolit al Ungro-Vlahiei, după alegerea făcută de cler și popor³⁾; sau decizia patriarhului Mateiu I din Februarie 1400, prin care dispune ca pentru arhiepiscopia devenită vacantă a Anhialiei clerul și poporul să procedeze la alegere în conformitate cu rânduiala din vigoare și să-i recomande trei persoane, iar el după cercetarea mărturiilor (*τῶν μαρτυριῶν*) respective va recunoaște ca episcop pe cel mai vrednic⁴⁾. În decursul timpului dreptul poporului de a participa la alegerea episcopilor săi a început cu încetul să se piardă, mai ales în partea cea mai mare a Bisericilor provinciale, dar prin aceasta acest drept încă nu și-a pierdut importanța legalității, dupăcum se mărturisește în mod solemn prin dispoziția canonică 10 a sinodului din Ierusalim ținut la anul 1672⁵⁾, care dispoziție a fost primită și

¹⁾ Sint. At. IV, 492.

²⁾ Vezi nota 2 dela pag. 19.

³⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani (Vindobonae, 1860, 1862) I, 535.

⁴⁾ Acta Patr. Const. II, 345.

⁵⁾ Harduini XI, 243.

în cărțile simbolice ale Bisericii ortodoxe, și anume în enciclica patriarhilor răsăriteni din anul 1723¹⁾.

Pe lângă acest fel obișnuit de alegere și numire a episcopilor, expus acum, istoria mărturisește că unii dintre episcopi erau numiți și fără alegere formală, ci numai prin numirea persoanelor respective în calitate de episcopi din partea autorității de Stat și după această numire persoana respectivă era supusă examinării de către episcopii competenți și de către mitropolit și, după ce-l găseau vrednic, îl hirotoneau și îi liberau gramata de confirmare.

Procedura aceasta s'a introdus în Biserică încă din timpul, când împărații greco-romani s'au proclamat pe sine protectori ai Bisericii, făceau Bisericii multe danii mari și îi garantau prin lege privilegiul întinse²⁾. Dar la aceasta a contribuit și punctul de vedere al dreptului roman de Stat, după care jus sacrum era o parte componentă din dreptul public (jus publicum) și se întâmpla că domnitorii, în virtutea acestui jus sacrum, numeau direct pe episcopi sau își validau influența la alegerea, respectiv la numirea episcopilor³⁾ sau dacă clerul și poporul dorea drept episcop al lor pe o persoană merituosă, numeau episcop pe această persoană⁴⁾. Acest fel de numire a episcopilor de către domnitori se făcea de multe ori în urma înrâuririi constrângătoare a împrejurărilor⁵⁾. Se întâmpla câte odată că episcopii nu se puteau înțelege între olaltă referitor la persoana pe care să o desemneze pentru vreun scaun episcopal vacant și în cazurile acestea, domnitorii, spre a preîntâmpina disordinile din Biserică, care câteodată amenințau și liniștea din Stat, erau siliți sau să numească înșiși pe episcopi prin puterea lor, sau că cedau alegerea de episcop sinodului episcopesc din altă provincie bisericească⁶⁾. Se

¹⁾ Ediția din 1848, pag. 24.

²⁾ Cod. I, 24 (Cod. Theodos. XVI, 2).

³⁾ Iustin. Nov. VI, praef. Compară G. F. Puchta: *Cursus der Institutionen* (Leipzig, 1856, 1857), Bd. I, S. 75.

⁴⁾ Vezi multe mărturii despre aceasta la L. Thomassin, *Vetus et nova eccl. disciplina* P. II, lib. II, c. 6.

⁵⁾ Constantini ep. ad synod Antioch. (Eusebii de vita Constant. III, 61).

⁶⁾ De pildă numirea lui Hrisostom de către împăratul Arcadie (Socrat. hist. eccl. VI, 2) sau numirea lui Nectarie de împăratul Teodosiu cel Mare (Socrat. hist. eccl. V, 8; Sozom. hist. eccl. VII, 7, 8).

știe că împăratul Zeno în anul 482, când a fost ucis episcopul Ștefan, a luat Antiohenilor dreptul de a-și alege episcop și a dat acest drept patriarhului Acaciu; și sinodul episcopal din Antiohia n'a protestat cu nici un cuvânt împotriva acestui lucru¹). În general, Biserica a recunoscut în multe cazuri fără nici o opoziție dreptul domnitorilor de a numi ei singuri episcopi în unele provincii. Acest drept al domnitorilor nu era în contradicție cu canonul 30 ap. (respectiv cu canonul 3 al sin. VII ecum.), deoarece acel canon nu este îndreptat împotriva domnitorilor, ci împotriva amestecului silnic al funcționarilor civili la alegerile de episcopi. În decursul timpului s'au dat câteva dispoziții legale, prin care dreptul acesta al domnitorilor referitor la instituirea episcopilor s'a confirmat atât de către autoritățile bisericești cât și de către cele de Stat. Împăratul Nichifor Foca (963—969), în urma unei controverse, care s'a născut între patriarh și între episcopii subordonați lui din prilejul unei alegeri de episcop, a dat o novelă specială, după care în viitor împăratul va desemna persoanele pentru locurile respective și apoi sinodul episcopesc îi va examina și hirotoni întru episcopi²). Împăratul Isaac Anghel, în urma cererii speciale a autorității bisericești respective, a dat în anul 1187 un *σημεῖωμα βασιλικόν* asupra alegerii episcopilor, păstrând pentru domnitor dreptul recunoscut de Biserică în privința aceasta³). Un decret al unui sinod patriarhal din timpul patriarhului Ioan XII în luna Iulie 1317 a recunoscut în mod solemn dreptul domnitorilor în această chestiune⁴). Prin aceasta s'a confirmat pentru totdeauna în Biserica ortodoxă dreptul domnitorilor la instituirea noilor episcopi, mitropolii și patriarhii — și domnitorii exercitau acest drept sau prin aceea că întăreau pe candidatul de episcop ales de factorii cu cădere, sau desemnau înșiși personal pe candidați sau mai bine zis numiau episcopi pe respectivii și apoi sinodul episcopesc examina capacitatea episcopului numit, aprecia vrednicia lui de a fi episcop și după ce-l

¹) Theophan. Chron. ad am. 978 (ed. Bonn. I, 199).

²) Zonara: Annalium, XVI, 25 (ed. Migne).

³) Sint. At. V, 314; Zachariae, Ius gr. rom. III, 508.

⁴) Acta Patr. Constant. I, 69.

găseau vrednic, îl hirotonea sau îl respingea și atunci trebuia să urmeze numirea altei persoane¹⁾²⁾.

Canonul 5.

Despre ceice sunt excomunicați, fie dintre cei din cler, fie dintre cei din starea laică, să aibă putere sentința episcopului fiecărei eparhii după canonul, care hotărăște că cei lepădați de unii să nu se primească de către alții. Să se cerceteze însă nu cumva s'au lepădat din comunitate din micimea de suflet, sau din dorul de ceartă, sau din oarecare aversiune de acest fel a episcopului. Deci, pentruca aceasta să primească cercetare cuvenită, s'a socotit că este bine să se țină sinoade de două ori pe an în fiecare eparhie, în tot anul; ca toți episcopii din eparhie la oaltă adunându-se într'un loc,

¹⁾ Astăzi se face alegerea de episcop cu participarea reprezentanților poporului: în *România* (Art. 1—6 al legii din anul 1872); în *exarhatul bulgar* (art. 37—46 din Statutul exarhat din anul 1883) și în *mitropolia Sibiului* (§§ 87, 97—105 al Statutului organic din anul 1869). Sinoadele episcopescii competente aleg pe episcopi în patriarhatele răsăritene (pentru patriarhatul din Constantinopol art. 4 al canonismului din anul 1860; pentru celelalte vezi: I Silbernagl, *Verfassung und gegenw. Bestand sämtl. Kirchen des Orients*, Landshut, 1865, S. 23), în Rusia (ucazul din 14 Februarie 1721 și 21 Ianuarie 1822), în Grecia (art. 3 al legii din 1852), în Serbia (art. 24 al legii din 1890) și în mitropolia Carlovițului (art. 21 din rescriptum declaratorum din anul 1779 și I Ciaplovici, *Slavonien*, II, 84). În mitropolia Bucovinei și a Dalmației episcopii se numesc de către împăratul austriac, iar sinodul episcopesc examinează calitățile candidaților și dacă îi găsește vrednici îi hirotonește și le dă gramata de confirmare. Aceleș drept se cuvine împăratului austriac și referitor la numirea episcopilor rom. cat. (§ 19 al concord. austriac din 1856). Dreptul de numire a episcopilor (*Nominationsrecht*) la rom. catolici revine domnitorilor în Franța, Bavaria, Spania, Portugalia etc. (vezi Dr. F. H. Vering: *Lehrbuch des Kirchenrecht* Freiburg i. B. 1881, S. 563—564). Referitor la acest drept al domnitorilor romano catolici cu privire la numirea episcopilor pentru timpurile vechi vezi P. de Marca: *De concordia sacerdot. et imp.* lib. VIII. p. 10, 14, 15, 16, 19. (Ed. Paris 1704 pag. 12 33 sg.)

²⁾ Normele, după cari se face actualmente instituirea episcopilor în Biserica ortodoxă română, sunt fixate în art. 12 din Legea pentru organizarea Bisericii din a. 1925, iar pentru cele din vigoare în Biserica sârbească și grecească vezi: Dr. R. Kazimirovici, *Situația actuală de drept bisericesc a Bisericilor ortodoxe răsăritene*, Arad, 1927, pag. 42 și 53. (N. Tr.).

să se examineze chestiunile de acest fel, și așa ceice, despre cari se va constata evident că au vătămat pe episcop, de către toți să se considere a fi excomunicați legal, pânăce obștea episcopilor va socoti să hotărăscă pentru dânșii o sentință mai blândă. Iar sinoadele să se țină, unul adică înainte de patruzecime, ca, suprimând toată micimea de suflet, să se aducă lui Dumnezeu dar curat; iar al doilea pe la timpul toamnei.

(12, 13, 16, 32, 33, 34, 37 ap.; 2, 6, II ec.; 11, 13, 19, IV ec.; 17 trul.; 6 VII ec.; 6, 7, 8, 11, 20 Antioh.; 40, 41, 42 Laod.; 9, 13 Sard.; 11, 18, 23, 29, 73, 106 Cart.; 1 Sof.).

— În acest canon înainte de toate se reapeșc canoanele 12, 13 și 32 ap. că adică cei excomunicați de către un episcop nu pot fi primiți de altul, apoi canonul 37 ap. despre aceea că în fiecare Biserică provincială în fiecare an trebuie să se țină de două ori sinodul episcopesc. Sinodul dela Niceia a găsit de necesar să reapeșcă aceste canoane din cauza disordinii produse în Biserică de către meletieni, despre cari am vorbit la comentarul canonului 4 al acestui sinod.

Afară de cele orânduite prin canoanele apostolice pomenite și afară de celece s'au tratat în comentariile noastre dela acele canoane, prin canonul prezent al sinodului dela Niceia: 1, se împiedică episcopii respectivi ca să nu abuzeze la judecarea clericilor și laicilor subordonați de dreptul lor de a pedepsi și celor lezați li se dă prilej de a uza de apel la sinodul provincial, 2, se dispune că alt sinod provincial nu are preptul să rezolve afacerile unei Biserici provinciale, ci toate afacerile, cari nu trec peste cercul de competență al sinodului provincial, trebuiesc rezolvite definitiv de către sinodul provincial propriu și 3, se hotărăște timpul când trebuiesc ținute sinoadele provinciale anuale.

S'a întâmplat, după cum spune canonul, că unii dintre episcopi excomunicau din Biserică clerici și laici din motive nu fofdeauna justificate, ceace se numește de către Valsamon în comentarul acestui canon parțialitate episcopescă (*εμπροδεια*)¹⁾. Din cauza aceasta canonul dispune ca în acest fel de cazuri cheștiunea trebuie cercetată la sinodul provincial și anume, după comentarul lui Zonara dela acest canon, când episcopul respec-

¹⁾ Sint. At. II, 127.

tiv se încăpăținează și nu vrea să absolve pe o persoană de pedeapsa, pe care i-a dat-o,¹⁾ apoi după cuvintele Cormciaiei, sinodul trebuie să cerceteze: «ca nu cumva să fie cineva excomunicat fără să merite, ci numai din micimea de suflet sau din furia episcopului sau din cauza oarecărei controverse, sau pentru altceva ceea ce provine din firea pătimasă a episcopului, care îi dictează să excomunică pe respectivul, deși nu este vinovat».²⁾ Hotărîrea dată de către sinodul provincial în aceste chestiuni devine definitivă, chiar dacă ar fi contra dorinții episcopului respectiv și împotriva acestei hotărîri nu se putea recurge la vre-un alt sinod provincial, deoarece după cuvintele canonului 2 al sinodului II ecumenic, carele se referă la canonul prezent al sinodului dela Niceia, toate afacerile unei Biserici provinciale se rezolvă definitiv la sinodul provincial competente și este interzis să se producă disordine în Biserică prin eventuale transferare a acestor fel de chestiuni dela o Biserică provincială la alta.

În acest sens a fost interpretat totdeauna acest canon niceian. Mărturie despre aceasta ne oferă între altele episcopii Bisericii din provincia cartagineană în relațiile lor cu episcopul Romei. Când Celestin, episcopul din Roma, a somat pe Părinții Bisericii din Africa, care era independentă în acțiunile sale, să-i înainteze spre suprarevizuire și hotărîre sentința dată împotriva lui Apiariu, presbiter în Six, carele a fost excomunicat și s'a fost adresat la Roma pentru supracensurare, sinodul din Cartagina ținut la anul 424 s'a adresat episcopului din Roma prin o scrisoare specială, în care acel sinod, între altele, spune următoarele: »Noi te rugăm ca în viitor să nu dai ușor crezământ celorce vin de aici și în viitor să nu primești în comuniune pe ceice noi i-am excomunicat aici, deoarece Sfinția Ta ușor poți afla că așa s'a hotărît și la sinodul din Niceia și dacă de acolo se vede că lucrul acesta se observă referitor la clericii inferiori și laici, apoi cu atât mai vărtos trebuie să se observe aceasta cu privire la episcopi. Prin urmare Sfinția Ta să nu primești în comunitate conștient și cum nu se cuvine pe ceice au fost excomunicați în eparhia lor. De asemenea să interzici Sfinția Ta refugiarea nerușinată a presbiterilor și clericilor, după cum ți se și cuvine; deoarece aceasta nu s'a normat de Biserica din Africa prin vreo hotărîre a Sfinților

¹⁾ Sint. At. II, 126.

²⁾ Ediția citată, I, 33.

Părinți, și hotărârile sinodului dela Niceia restituesc mitropolifilor competenți în chipul cel mai lămurit atât pe clericii de grad inferior cât și pe episcopi. Apoi (acelaș sinod dela Niceia) a dispus cu înțelepciune și cu dreptate ca orice chestiune, ce poate obveni, trebuie să se soluționeze definitiv la locurile lor proprii, deoarece (Părinții) au recunoscut că nici o provincie nu va fi lipsită de darul Duhului Sfânt, cu ajutorul căruia preoții lui Hristos observă în mod înțelept dreptatea și o păzesc ferm, cu atât mai vârtos, deoarece tuturor li este îngăduit ca în cazul dacă nu sunt mulțumiți de sentința judecătorilor locali, să se adreseze sinodului eparhial sau chiar și sinodului ecumenic; sau oare este cineva care poate să presupună că Dumnezeu nostru inspiră dreptatea numai unora (dintre forurile judecătorești), oricare ar fi acela — și va lipsi de aceasta mulțimea preoților, cari se adună la sinod? Și oare poate fi într'adevăr temeinică judecata de peste mare, în fața căreia persoanele necesare la facerea depozifiilor nu se pot prezenta ori din cauza debilității lor firești, ori din cauza extenuării senile sau în urma altor nenumărate impedimente? Inșă despre aceea că tu ai putea să trimiți pe cineva din partea Sfinției Tale, nu am găsit nimic stabilit de către vreun Sinod al Sfinților Părinți; iar cece ai trimis odinioară prin Faustin, episcopul coleg al nostru, ca și când aceasta s'ar fi hotărât de către sinodul dela Niceia, noi nu am putut găsi nimic așa ceva în copiile exacte ale isvoarelor originale ale sinodului dela Niceia, pe cari le-am primit dela preasfințitul Ciril, episcopul nostru coleg al Bisericii din Alexandria și dela preacinstitul Atic, episcopul Constantinopolului și pe care noi le-am transmis episcopului de pie memorie, Bonifaciu, înaintașul tău, prin presbiterul Inochentie și ipodiaconul Marcel, cari ni le-au adus nouă. Deci nu mai faceți ca la cererea oricui să trimiteți aici pe clericii voștri să trateze în afacerile noastre și să nu permiteți aceasta pentruca să nu ziceți că noi am introdus mândria lumească deșartă în Biserica lui Hristos, care (Biserica) aduce lumina simplității și ziua umilinței pe seama celorce doresc să vadă pe Dumnezeu¹⁾). În acelaș sens a scris la timpul său și Ciprian lui Corneliu, episcopul din Roma²⁾.

¹⁾ Scrisoarea aceasta în întregime se poate găsi la pag. 222—225 din colecțiunea mea.

²⁾ Noi vom da în întregime această scrisoare la sfârșitul canoanelor sinodului dela Cartagina (N. Tr.).

³⁾ „Nam cum statutum sit ab omnibus nobis et aequum sit pariter

Pentru desbaterea acestor fel de chestiuni judecătorești, despre cari vorbește canonul niceian prezent precum și pentru toate celelalte afaceri, cari se referă la viața bisericească a unei Biserici provinciale (37 ap.; 2 sin. II ec.), canonul prezent dispune ca primul sinod anual să se țină în zilele ultime ale căslegilor înainte de postul mare, iar nu în Duminica a patra după Paști, după cum s'a prescris prin canonul 37 apost.; și adică după cuvintele sinodului dela Niceia: »pentruca fiind eliberați de toată necurătenia să se aducă lui Dumnezeu jertfă curată«. Zonara în comentarul său la acest canon zice cu privire la chestiunea aceasta: »Celce crede că este afurisit pe nedrept se va supăra pe celce l-a afurisit, iar celce l-a afurisit, auzind că cel condamnat nu se supune de bună voie epitimiei, ci se jebuește, acesta nu se poate purta calm față de cel afurisit. Și dacă unul față de altul are astfel de dispoziție sufletească, apoi cum pot să aducă cu inimă curată jertfă lui Dumnezeu? Și din cauza aceasta s'a dispus ca cel dințaiu sinod să se țină înaintea patruzecimii, iar al doilea toamna, fiindcă Octomvrie este lună de toamnă¹⁾.

Canonul 6.

Se se țină obiceiurile vechi, cele din Egipt și din Libia și din Pentapole, ca episcopul din Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea²⁾; deoarece aceasta s'a obișnuit și pentru episcopul din Roma. Asemenea încă și în Antiohia și în celelalte eparhii să se păstreze

ac justum, ut unuscujusque causa illic audiat, ubi est crimen admissum: et singulis pastoribus portio gregis sit descripta quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui actus Domino redditurus; oportet utique eos, quibus praesumus, non circum cursare, nec episcoporum concordiam coherentem sua subdola et fallaci temeritate collidere; sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint: nisi si, paucis desperatis et perditis, minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui de illis jam judicaverunt, et eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam iudicii sui nuper gravitate damnarunt. Jam cause eorum cognita est: jam de eis dicta sententia est, nec censurae congruit sacerdotum mobilis atque incostantis animi levitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat: Sit sermo vester, est, est, non non". S. Cypriani Epist. LV ad Cornelium.

¹⁾ Sint. At. II, 125.

²⁾ provincii (N. Tr.).

prerogativele pe seama bisericilor. Deoarece este deobște evident că, dacă cineva s'ar face episcop fără de socotința mitropolitului, despre unul ca acela marele sinod a hotărît că nu trebuie să fie episcop. Dacă însă, făcându-se prin votul comun (și) rațional al tuturor, și după canonul bisericesc, doi sau trei ar contrazice din căutarea lor de ceartă, să aibă putere votul celor mai mulți.

(34 ap.; 4 sin. I ecum.; 2, 3, II ec.; 8, III ec.; 28, IV ec.; 36 trul.; 9, 16, 19 Antioh.; 13 Cart.).

— Canonul acesta, carele este foarte clar, a fost obiectul celor mai diverse operații începând cu secolul al V-lea și până în ziua de astăzi și câte odată textul lui era foarte răstălmăcit, pentruca să se poată dovedi în mod forțat ceea ce se fixase de mai înainte ca scop, de altă parte prin sofisme i-se dădea sensul, pe care nu l-au avut nici odată și nici nu-l putea avea. Canonul este al unui sinod răsăritean, adică al unui sinod ținut în partea răsăriteană a lumii creștine și dintre 318 Părinți participanți șapte au fost apuseni, ceilalți 311 toți din răsărit și astfel pentru răsăriteni, ca pentru unii, cari au participat la sinod, precum și pentru toți ceilalți, canonul a fost deplin clar și deplin înțeles din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi și la canoniștii răsăriteni, precum și în genere la teologii Bisericii ortodoxe, nu găsim nici o dispută dacă trebuie interpretat așa sau altfel și că Părinții dela Niceia prin una sau altă expresie din canon voiau să exprime aceasta sau altceva. Așadar nu pentru canoniștii și teologii răsăriteni, ci pentru cei *apuseni* a fost acest canon obiect de discuție, după cum am spus mai sus și îndeosebi pentru acei apuseni, cari mijlocit sau nemijlocit trebuiau să servească problema de a dovedi și de a apăra *primatul papal roman*, adică precăderea autorității sale asupra întregii Biserici universale. Primatul episcopului Romei este un product al istoriei. Despre acest primat nu au știut nimic nici veacurile prime ale creștinătății, după cum nici Părinții acestui sinod nu au știut nimic. Dar sinodul acesta este unul dintre acele, în fața autorității căruia s'au închinat și se închină până astăzi Biserica întreagă, atât cea răsăriteană, cât și cea apuseană, deoarece a fost recunoscut pretutindeni și de către toți ca glasul infalibil al Bisericii ecumenice și ca tălmăcitorul adevărat al doctrinei apostolice. De autoritatea acestui sinod voiau

deci să se folosească respectivii spre a dovedi celorce nu credeau în primatul episcopului din Roma că acest primat a fost recunoscut și de către Părinții sinodului dela Niceia, așadar și de Biserica întreagă chiar în prima jumătate a veacului al IV-lea. Unul dintre canoniștii apuseni mai noi și cu autoritate mai mare zice că primatul episcopului din Roma nici nu avea nevoie de a fi recunoscut de către sinodul dela Niceia¹⁾. Astfel raționează acest canonic; dar nu în felul acesta raționau odinioară, și mai puțin pe vremea când Bisericile nu erau încă despărțite, așadar pe timpul primelor nouă sau zece secole, ci pe atunci se credea că tocmai cu autoritatea sinodului dela Niceia trebuie să se dovedească primatul episcopului dela Roma, deoarece pe atunci încă nu erau inventate alte argumente. Dar între actele sinodului dela Niceia nu era și nici nu se putea găsi nici un cuvânt, care ar vorbi despre primatul roman și astfel pe cale directă nu se putea atinge scopul dorit; dar se putea ajunge la acesta pe altă cale, după cum s'a și ajuns. S'a găsit între actele sinodului prezent canonul nostru (6), în care se face amintire despre drepturile, pe cari le au a numiți episcopi privilegiați, și despre aceea că nimeni nu-i poate turbura în exercitarea drepturilor lor și în special că episcopul Alexandriei, episcopul Antiohiei și alți episcopi dela alte Biserici privilegiate întru atâta pot fi independenți și de sine stătători în Bisericile respective cu privire la exercitarea drepturilor lor, întru cât și *episcopul Romei* era independent în această privință. După cum se vede nici în canonul acesta nu se amintește primatul; se amintește totuși episcopul Romei și deci respectivii credeau să profite cel puțin de această împrejurare în interesul scopului lor. Și aceasta se putea face, ori explicând sensul acestui canon în interesul scopului propus de dânsii și expunând sensul lui după cum voiau ei, ori modificând textul așa cum corespundea scopului lor. Și s'a făcut și una și alta. De ultimul lucru se foloseau pe timpul când critica științifică nu era încă dezvoltată, iar când mai

¹⁾ „La primauté du pape d'ailleurs n' avait pas besoin de la reconnaissance du concile (de Nicée)“ zice G. Phillips în al său *Du droit ecclésiastique dans ses principes généraux*, Paris, 1855. (tradus de Crozet), II, 28, și spre a dovedi aceasta că adică precăderea *papei din Roma* asupra Bisericii întregi nu trebuie să fie recunoscută de către un sinod ecumenic, Phillips se referă la *un decret papal!* Și aceasta o spune și o afirmă Phillips, careie este trecut în rândul cei dintâiu al canoniștilor din timpul prezent.

târziu s'a dezvoltat această critică, au recurs la cel dintâiu.

Partea dela început a textului original grecesc din canonul 6 al sinodului dela Niceia este următoarea: *Τὰ ἄρχαῖα ἔδη κρατεῖται, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν* ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπῳ τοῦτο σύνηδές ἐστιν. Ὁμοίως (Antiqui mores servantur qui sunt in Aegypto, Lybia et Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium potestatem habet, quandoquidem et episcopo Romano hoc est consuetum. Similiter. . .) Așa stă în toate colecțiunile canonice grecești și în edițiile sinodului dela Niceia din timpurile cele mai vechi până în timpul prezent. Așa stă și în toate edițiile apusene și în traducerile latine, ba chiar și în colecțiunea lui Pseudoisidor. Dar la sinodul al IV-lea ecumenic (din anul 451) Paschasiu, unul dintre delegații episcopului Romei, spre a dovedi primatul episcopului Romei și spre a convinge despre aceasta pe Părinții dela Calcedon, s'a referit la sinodul dela Niceia, carele afirmative ar fi recunoscut acest primat și a citit dintr'o însemnare a sa canonul sinodului dela Niceia cu următorul text: *ἡ ἐκκλησία Ῥώμης πάντοτε ἔγη τὰ πρωτεῖα. ἔχει τοιγαροῦν καὶ ἡ Αἴγυπτος...* (***ecclesia Romana semper habuit primatum;*** teneat igitur et Aegyptus...). Că ce s'a răspuns acestui Paschasiu la sinodul din Calcedon, când Părinții au auzit textul atât de alterat al canonului și ce fel de desaprobare a provocat aceasta la Părinții dela Calcedon, vom vorbi la comentarul canonului 28 al sinodului dela Calcedon¹⁾.

Cu trecerea timpului au văzut că prin falsificații nu ajung la rezultat și atunci au făcut încercări pe alte căi. Au început să afirme că și cu textul original, așadară cu cel nefalsificat al

¹⁾ Falsul acesta ne amintește altul făurit în evul mediu după modelul acestui canon niceian: „Cum igitur sedis apostolicae primatum sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae et romanae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firmavit auctoritas,“ — dar acest fals astăzi este recunoscut și de către înșiși canoniștii romani. Altcum la apus, afară de ceace a invocat Paschasiu la sinodul dela Calcedon, în acelaș secol priveau canonul 6 al sinodului dela Niceia ca pe unul, care recunoaște primatul papal și ca dovadă pentru aceasta servește titlul acestui canon în Prisca canonum versio, unde în fruntea canonului stă aceasta: *de primatu ecclesiae romanae* (Voellii et Iustelli Bibliotheca I, 284). Comentatorii canoanelor sinodale merg pe aceleași urme. Oratorianul francez I. Cabassutius editează în secolul XVII la dorința cardinalului Grimaldi lucrarea sa de

acestui canon, se poate demonstra că sinodul dela Niceia ar fi recunoscut primatul episcopului dela Roma. De aici s'a născut o literatură întreagă, începând cu ultimele trei secole până la timpul prezent.¹⁾ În mod forțat voesc să demonstreze cu chiu cu vai și cu tot felul de sofisme că acest canon vorbește despre primatul episcopului dela Roma și deci că întreaga Biserică apuseană și răsăriteană a recunoscut acest primat chiar la începutul secolului al IV-lea. A fost o trudă zadarnică și valoarea ei este tot atât de mare ca și cea a falsului invocat la sinodul din Calcedon. Nu este chemarea noastră să răsturnăm aici această afirmațiune și să demonstrăm nețemeinicia afirmațiunilor apusene.²⁾ Au desavuat-o

căpetenie: *Notitia ecclesiastica historiarum conciliorum et canonum invicem collatorum etc.*, în care, comentând canonul 6 al sinodului dela Niceia scrie: „*istius Nicaeni canonis verba: quandoquidem et episcopo Romae hoc consuetum est, sic intelligenda sunt, ut idcirco illa praefata in Aegyptum, Lybiam et Pentapoli in potestas Alexandrino episcopo competat, quia illud ei jus tribuere solet Romanus episcopus*”. (Ed. Paris, 1838, I, 173). Așadar episcopul Alexandriei putea să se bucure de drepturile menționate în canonul niceian numai întrucât episcopul Romei i-a conferit acest drept!! Aceasta se aseamănă cu afirmația sacrilegă, după care episcopul Romei (Clement I) avea putere și asupra evanghelistului Ioan și că acesta depindea de episcopul Romei, — despre ceace am vorbit deja la alt loc (Ciril și Metodie, pag. 199).

¹⁾ Phillips în opera sa menționată (II, § 69) a indicat multe monografii asupra acestei chestiuni — dar trebuie să se adauge, între altele, și Hefele: *Conciliengeschichte*, I, 339—403.

²⁾ Fenomen ciudat ne prezintă cartea, pe care a editat-o Dr. Fr. Maassen: *Der Primat des Bischofs von Rom und die alten Patriarchalkirchen. Ein Beitrag zur Geschichte der Hierarchie insbesondere zur Erläuterung des sechsten Canons des ersten allgemeinen Concils von Nicäa* (Bonn, 1853), — am zis fenomen ciudat, deoarece este deadreptul imposibil a pune în armonie erudiția canonică vastă a autorului și obiectivitatea, pe care a știut să o arate, între altele, în lucrarea sa așa de prețioasă pentru știința dreptului canonic: *Geschichte der Quellen des can. Rechts* (Graz, 1870), cu sofistica de necrezut, pe care a desfășurat-o în lucrarea menționată mai înainte și în care s'a străduit să demonstreze despre ceace însuși nu este pe deplin convins. Chiar nici Hefele, altcum apărător al primatului papii din Roma, n'a putut evita să nu reproșeze lui Dr. Maassen deducțiile exagerate din acest canon niceian în interesul primatului. De pildă Hefele, cu privire la referirea lui Maassen la sinodul din Calcedon și la citirea canonului 6 al sinodului dela Niceia în acel sinod menționată în nota de mai sus, observă următoarele: „*Sicher zu weit geht jedoch Dr. Maassen, wenn er darthun will, die Synode von Chalcedon habe die römische Auffassung des sechsten nicänischen*

dintre scriitorii apuseni aceia, cari au avut voința de a privi obiectiv această chestiune — între alții Hefele, defunctul episcop din Rotenburg, unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei sinoadelor ecumenice și celorlalte sinoade. În lucrarea sa Conciliengeschichte și chiar la explicarea acestui canon (6) zice: «Canonul acesta nu consideră pe episcopul Romei ca papă, dar nici ca pe un simplu episcop al cetății Roma, ci ca pe unul din rândul mitropolitelor mari, cărora li era supusă nu numai o singură provincie, ci mai multe provincii la o dată»¹⁾ Aceasta este concepția perfect corectă a sensului canonului 6 al sinodului I ecumenic; și toți canoniștii și teologii Bisericii ortodoxe au interpretat și înțeleg și astăzi în felul acesta sensul acestui canon. — După aceste scurte observări, pe cari am ținut necesar să le facem, trecem la comentariul însuși al acestui canon.

Ansă la emiterea acestui canon a dat, întocmai ca și pentru canoanele 4 și 5 ale acestui sinod, mai ales schizma meletiană. La comentariile canoanelor respective am văzut în ce a consistat schizma aceasta și că Meletie a fost principalul vinovat, deoarece și-a extins jurisdicția și asupra acelor circumscripții bisericești, cari nu depindeau de el și că și-a permis a vătăma drepturile episcopului Alexandriei, întrucât, fără știrea și învoirea acestuia, instituia episcopi în circumscripția bisericească dependentă de episcopul Alexandriei, cari (cei numiți ilegal de către Meletie) pe timpul sinodului dela Niceia erau douăzecișinouă la număr.²⁾ Sinodul, condamnând pe Meletie, a trebuit să împiedice pe cale legislativă că în viitor să se mai întâmple asemenea lucruri și în special să grijească ca să se păstreze drepturile *episcopului din Alexandria* în provincia sa întocmai ca și drep-

Canons, wornach er auch eine Anerkennung des Primates enthalte, sogar ausdrücklich bestätigt“. Și, citând ceea ce au declarat la același sinod (calcedonean) delegații imperiali, adaugă: „Dr. Maassen behauptet nun in diesen Wörtern der Kaiserlichen Comisäre liege die Anerkennung, dass schon der sechste nicänische Canon in der That dem Papste den Vorrang vor allen Andern zuerkannt habe; allein die Sache verhält sich wohl anders. Die Comisäre.. sagen namentlich nicht, dass auch der Originaltext des sechsten nicänischen Canons irgend eine Bestätigung oder Anerkennung des Primates enthalte.“ (Conciliengeschichte, I, 403).

¹⁾ A. a. o. s. 397.

²⁾ Vezi pag. 18.

turile celorlalți episcopi privilegiați în circumscriptiile bisericești cuvenite lor.

Ce drepturi avea episcopul din Alexandria pe timpul sinodului dela Niceia? Nu erau drepturile mitropolifilor de rând în sensul, în care se vorbește la canonul 4 al acestui sinod, așa dar nu erau drepturile unui mitropolit referitoare la o circumscriptie bisericească determinată (*ἐπαρχία*, provincia), ci drepturile mitropolitului din Alexandria se extindeau asupra a trei provincii, și anume după cum se spune în canon, asupra Egiptului, Libiei și Pentapolei, cari provincii toate își aveau mitropolifii lor proprii cu episcopii subordonați acestora.¹⁾ Canonul acesta consideră drepturile episcopului din Alexandria și în general ale Bisericii alexandrinene ca prerogative (*τὰ προεβεία*, privilegia) ale acestei Biserici și deci episcopul din Alexandria pe vremea sinodului dela Niceia deasemenea făcea parte din rândul acelor episcopi privilegiați, cari mai târziu au primit numirea de patriarhi. În general este greu de a spune cu toată exactitatea în ce consistau pe acele vremuri prerogativele episcopului din Alexandria, — și în privința aceasta s'au născut cele mai opuse opinii, dar mai ales următoarele două: după unii în canonul acesta se vorbește despre drepturile obișnuite mitropolitane, pe când după alții, despre drepturile patriarhale.²⁾ Prima opinie este reprezentată, între alții, și de Beveregiu în observațiile sale la acest canon.³⁾ Pe lângă tot respectul deosebit, pe care-l avem față de Beveregiu, la care, după cum ușor s'a putut observa, ne referim cu mare folos în comentariile noastre la canoane, în cazul prezent totuși nu putem împărtăși opinia lui și anume din motivele, ce le vom expune mai jos. Opinia a doua este împărtășită, între alții, și de către Hefele,⁴⁾ pe femeii lui Valesius.⁵⁾ Valsamon încă este de aceeaș opinie la comentarul acestui canon.⁶⁾ Noi încă împărtășim această concepție, — firește nu în sensul ca și când

¹⁾ Vezi: *Annotationes Valesii in Hist. eccl. Sozomenis*, III, 1.

²⁾ Vezi critica asupra acestor diverse opinii: Du Pin: *De antiqua eccl. disciplina* (Colon. 1691), Diss I, § 14, p. 83 sq.

³⁾ *Synodicon*, Annot. p. 49—63.

⁴⁾ *Conciliengeschichte*, I, 390 fg.

⁵⁾ *Observationes ecclesiasticae in Socratem et Sozomenum*, lib III, p. 1.

⁶⁾ *Sint. At. II*, 129—130.

sinodul dela Niceia ar fi întemeiat prin acest canon demnitatea patriarhală în Biserică, ci că el a recunoscut și a sancționat drepturile speciale mai mari pe seama mitropolijilor respectivi, cari erau în fruntea Bisericilor privilegiate și cari mitropoliji aveau sub jurisdicția lor nu numai un număr hotărît de episcopi, ci și un anumit număr de mitropoliji împreună cu respectivii episcopi subordonați lor.

În canon se menționează că episcopul Alexandriei trebuie să se bucure liber de drepturile sale asupra Egiptului (răsăritean), Libiei și Pentapolei. Aceste trei provincii, la cari Atanasie cel Mare adaugă încă și Tebaida¹⁾ (Egiptul superior) alcătuiau provincia politică cea mare (*διοίκεσις*, dioecesis) a Egiptului în sensul larg al cuvântului, care era supusă *Praefecto Orientis*, carele își avea reședința sa în Alexandria. Așadară limitele, până la cari episcopul din Alexandria avea dreptul de a-și extinde puterea sa, erau identice cu hotarele, cari alcătuiau în sensul larg al cuvântului provincia cea mare politică (dioecesis) a Egiptului. După cum s'a amintit, în circumscripția aceasta erau patru provincii politice și fiecare provincie alcătuia o circumscripție bisericească deosebită cu reședința sa proprie, unde rezida primul episcop al circumscripției sau mitropolitul. Iar că într'adevăr fiecare reședință provincială își avea mitropolitul său propriu, anume că fiecare dintre provinciile menționate: Egiptul (răsăritean), Libia, Pentapole și Tebaida alcătuiau câte o circumscripție mitropolitană deosebită cu propriul său mitropolit și cu episcopii săi subordonați, — mărturisesc, între altele, numele mitropolijilor respectivi, pe cari îi menționează istoria acelei epoci. În prima linie mărturisește numele aceluiaș Meletie din Nicopole, carele a provocat canonul niceian prezent și carele, după cum se știe, era mitropolitul Tebaidai,²⁾ mărturisește apoi numele lui Sideriu, despre carele Atanasie cel Mare spune că l-a numit mitropolit al Pentapolei în Ptolemaida.³⁾ Aceste mărturii,⁴⁾ între altele, sunt suficiente spre a confirma ceea ce s'a spus mai sus și anume că fiecare dintre cele patru provincii menționate își avea mitropolitul său, cari toți, în urma dispoziției acestui sinod, erau dependenți, împreună cu episcopii

¹⁾ Du Pin, op. cit. p. 23.

²⁾ Maassen: a. a. O. S. 21.

³⁾ Maassen: a. a. O. S. 20 fg.

⁴⁾ Celelalte mărturii vezi la Maassen, a. a. O. S. 26—28.

subordonaji lor, de mitropolitul superior, sau după cum spune simplu canonul nostru, de episcopul Alexandriei. Dependența mitropoliiilor respectivi de episcopul Alexandriei se poate determina numai ținând seamă de împrejurările istorice ale aceluși timp și având în vedere canonul 4 al acestui sinod, cu care canon cel prezent (6) stă în conexiune indivizibilă. În conformitate cu această dependența amintită se poate exprima în liniamente generale astfel: în circumscripțiile mitropolitane respective de sub jurisdicția episcopului din Alexandria drepturile mitropoliiilor competenți trebuesc strict observate în circumscripțiile lor, astfel că în aceste circumscripții nimeni nu poate fi pus episcop dacă nu este ales în mod canonic de către sinodul provinciei și dacă mitropolitul competente nu și-a dat învoirea la acea alegere; iar episcopul Alexandriei, în calitate de mitropolit al unei Biserici privilegiate, are *dreptul suprem de confirmare* a alegerii și fără această confirmare a sa nimeni nu poate fi episcop între hotarele circumscripției sale (Egiptul răsăritean și superior, Libia și Pentapole); dar, ținând seama de drepturile încuviințate canoniceste ale mitropoliiilor de rând, în general nici episcopul Alexandriei nu poate numi episcop pe nimeni fără de a asculta părerea mitropolitului în drept, sub a cărui jurisdicție va avea să funcționeze episcopul cel nou. La acest drept de confirmare supremă al episcopului Alexandriei cu privire la alegerile episcopilor eparhiali se poate adăoga și aceea că în cercul său de competență, era și sfișajirea mitropoliiilor înșiși pentru circumscripțiile mitropolitane subordonate.¹⁾ Se poate zice că acestea le-a hotărât sinodul niceian pri-

¹⁾ Du Pin în §-ul despre drepturile și prerogativele mitropoliiilor tratând chestiunea aceasta zice următoarele: „Primum metropolitani jus idque antiquissimum est ordinandi episcopos provinciae” și după ce a înșirat toate canoanele și locurile referitoare din scrierile Părinților și învățătorilor bisericesti, adăoga: „ex dictis demonstratum est ordinationem episcoporum ordinario jure Metropolitanorum esse, non Patriarcharum. Hi tamen jam olim eam invadere conati sunt: sic Alexandrinus praesul post annum 400, ordinabat episcopos, non modo per Aegyptum, sed etiam per Lybiam et Pentapolim in caeteris patriarchatibus expetierunt primo Patriarchae, ut ordinatio episcoporum a Metropolitanis non fieret sine illorum consensu, scientia et consilio. Istud consilii dat romanus Patriarcha Innocentius I Antiocheno Patriarchae Ep. 18 ad Alex. his verbis: „Itaque arbitramur, Frater charissime, ut sicut Metropolitanos auctoritate ordinis singulari, sic et caeteros episcopos, non sine permissu conscientiaeque tuae, sinas episcopos procreari“. Hanc vindicabit in provincias sibi subditas auctoritatem Inno-

vitor la episcopul Alexandriei și la episcopii celorlalte Biserici privilegiate, despre cari se face mențiune în acest canon. Mai târziu, la sinoadele ecumenice următoare, îndeosebi la sinodul al IV-lea ecumenic totul s'a normat detaliat și exact, despre ceace vom vorbi însă la comentariile canoanelor acelor sinoade ecumenice.

Canonul, după ce a fixat cercul de competență al episcopului din Alexandria în privința circumscripțiilor respective, relevă că acele drepturi trebuie să se valideze în toată puterea lor, deoarece tot în acel chip i-se cuvin *după obicei* (συνήθες ἔστιν, consuetum est, gewonheitsmäßig zusteht) și episcopului Romei, adică același raport ființează și între episcopul Romei față de circumscripțiile bisericesti supuse lui. Cari erau circumscripțiile bisericesti, cari față de episcopul Romei erau în același raport ca Egiptul, Libia și Pentapole față de episcopul Alexandriei? În privința aceasta deasemenea este mare controversă între canoniștii apuseni, în care controversă canoniștii orientali cu greu se pot orienta. Rufin; episcop și istoric apusean din secolul al IV-lea, carele a trăit la Roma, apreciază acest canon niceian în istoria sa bisericească în chipul următor: «Et ut apud Alexandriam et in urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Aegypti, vel hic *suburbicarium ecclesiarum* sollicitudinem gerat.¹⁾» Deoarece pentru împărțirea bisericească era decisivă împărțirea politică, apoi aceste suburbicariae ecclesiae trebuie să fi fost în acele provincii, cari în prima jumătate a secolului al IV-lea erau suburbicariae ale Romei și cari depindeau de Praefectus urbis. Unora dintre canoniștii apuseni mai noi acest teritoriu li s'a părut prea mic și zic că episcopului Romei îi erau supuse nu provinciile dependente

centius, eandemque ab Antiocheno usurpari arbitratur, ut ex se de aliis iudicat. Caeterum episcopis romanis ita persuasum erat neminem Patriarchatus sui ordinari debere citra consensum suum, ut expresse mandent Thessalonicensi episcopo, quem Vicarium suum in Ilirico occidentali constituebant, ne his in locis ullam ordinationem inscio se vel invito, fieri patiat... Idem jus arrogavit sibi Constantinopolitanus Antistes in dioecesibus sibi subjectis... Ius enim illud est Metropolitanorum proprium, nec Patriarchis competit. Succedente vero tempore Pontifices Romani ordinandorum per universum Occidentem episcoporum potestatem non sine multa contradictione sibi vindicavere, et omnium Metropolitanorum jura paulatim pessumdederunt". Op. cit., p. 64, sq.

¹⁾ Rufini hist. eccl. I, 6.

de *Praefectus urbis*, ci cele dependente de *Vicarius urbis*, iar acestea erau: Campania, Hetruria et Umbria, Picenum suburbicarium, Sicilia, Apulia et Calabria, Lucania et Brutia, Samnium, Sardinia, Corsica, Valeria, de tot zece provincii,¹⁾ sau altfel Italia sudică și insulele Sicilia, Corsica și Sardinia.²⁾ Valsamon, în comentariul acestui canon, zice că sinodul dela Niceia a recunoscut jurisdicția episcopului din Roma asupra provinciilor apusene (*ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης προέχει τῶν ἐσπερίων ἐπαρχιῶν*, romanus episcopus praeest occidentalibus provinciis).³⁾ Noi vrem să considerăm că aceste cuvinte ale lui Valsamon sunt o confirmare pentru opinia aceluia, cari afirmă că pe timpul sinodului dela Niceia erau supuse episcopului Romei acele provincii, cari depindeau de *Vicarius urbis*, deci îi erau supuși toți mitropolii din provinciile acestea.

Canonul, vorbind despre Bisericile privilegiate, adaugă că asemenea (*ὁμοίως*, similiter) Bisericii din Alexandria și celei din Roma trebuesc recunoscute și prerogativele *Bisericii din Antiohia* și ale Bisericii celorlalte provincii determinate. Canonul nu spune care era teritorul supus Bisericii Antiohiei; dar prin analogie, fiind seama de felul cum s'a determinat în canon circumscripția episcopului Alexandriei, trebuie să se admită că teritorul supus episcopului din Antiohia era identic cu hotarele circumscripției politice a Răsăritului (dioecesis Orientis), care avea de capitală Antiohia și era supusă, întocmai ca circumscripția Egiptului, Praefectului Orientului. Circumscripția aceasta se alcătua din: Palestina, Syria, Phoenicia, Arabia, Cilicia, Isauria, Mesopotamia, Osroëna, Euphratensis et Cypria.⁴⁾ Nu știm însă dacă în toate aceste provincii existau și mitropolii, cari trebuiau să depindă de episcopul Antiohiei; totuși știm sigur că Palestina avea o mitropolie deosebită cu reședința în cetatea Cesareiei; aceasta o dovedește Ieronim, carele zice că mitropolitul Cesareiei

1) Du Pin op. cit. p. 24.

2) În privința opiniilor diferite referitoare la „suburbicariae regiones“, „suburbicariae ecclesiae“, „suburbicaria loca“ vezi: Hefele, Concilien-geschichte, I, 398 fg.

3) Sint. At. II, 129.

4) Du Pin: op. cit. p. 23.

depindea, conform canonului 6 al sinodului niceian, de pr mitropolitul din Antiohia.¹⁾

Dar cari erau celelalte Biserici, despre cari canonul z că trebuesc să se țină prerogativele pe seama lor (τὰ πρεσβυ σιω[εσθαι]? Persistând conlinuu pe lângă punctul de vede după care pe timpul sinodului dela Niceia hotarele provincii bisericești erau create totdeauna după hotarele politice și lângă aceasta pentru răsărit ținând seamă de ceea ce spune desj aceasta canonul 2 al sinodului al II-lea ecumenic, iar pen apus de ceea ce spun documentele istorice referitoare, se po afirma cu deplină siguranță că existau *cinci* Biserici privilegi de acest fel și adică trei la răsărit și două la apus și anu circumscripțiile: Asia proconsulară, Pontul, Tracia, Italia și Afr proconsulară. In privința politică cele dintâi trei circumscri depindeau de Praefectus Orientis, ca și provincia Egiptului Antiohiei, a patra, depindea de Praefectus Italiae și forma Vicariatus Italiae pe lângă Vicariatus Romae, despre care lu am vorbit deja. A cincia avea administrație proconsulară in pendentă și separată. Asia proconsulară alcătui o provincie parată cu capitala *Efes*, în care cetate-și avea reședința prit mitropolit al circumscripției asiaticе. Pontul se alcătui din șe provincii cu capitala Cezareia Capadochiei, unde-și avea re dința și primul mitropolit al circumscripției. In capitala Bitin (adică în circumscripția Pontului), în Niceia deasemenea era mitropolit, dar numai titular²⁾, fără obișnuitele drepturi mit politane. Tracia se compunea din cinci provincii, cu capit *Eraclea* (Heraclea) și cu mitropolitul său propriu. Italia alcăt un vicariat separat, dependent de Praefectus Italiae, cu șa provincii (Liguria, Aemilia, Flaminia sau Picenum annonari Venetia, Alpes Cottiae et utraque Rhetia) și cu capitala *Mi* (Mediolanum).³⁾ Și în fine Africa proconsulară era împărțită patru circumscripții (Africa propria, Numidia, Mauritania Caerensis et Mauritania Sitifensis) cu capitala *Cartagina*. Mitre litul Cartaginei era primatul întregii Africe proconsulare (I mas universae Africae); afară de acesta era încă un mitrop

¹⁾ Ni fallor, hoc ibi decernitur ut Palaestinae metropolis Caes sit, et totius orientis Antiochia Hieron. ep. 61 ad Pammach.

²⁾ onorific, având numai titlul, dar nu și drepturile (Nota Tr.)

³⁾ Du Pin, op. cit. p. 24; Athanas. ep. ad solitarios.

carele rezida în diferite localități, adică acest mitropolit era episcopul cel mai bătrân, astfel că reședința mitropolitană se schimba după orașul, în care era după ani cel mai vechiu episcop.¹⁾

Acești mitropoliți (din Efes, Cesaria Capadochiei, Eraclea, Milan și Cartagina) pe timpul sinodului dela Niceia erau deplin independenți și de sine stătători și se bucurau întru toate de aceleași drepturi și prerogative, pe cari le aveau episcopii Romei, Alexandriei și Antiohiei.

Părinții sinodului dela Niceia, după ce au confirmat în chipul acesta drepturile Bisericilor privilegiate, spre a stăvili și mai mult disordinile cauzate în Biserică de Meletie prin atâția episcopi numiți de dânsul în chip arbitrar și spre a pune capăt pentru totdeauna acestor fel de disordini, repetă în acest canon ceea ce în fond hotărâseră prin canonul al patrulea și dispun ca norma respectivă să fie hotărâtoare pentru toți și nimenea să nu o piardă din vedere (*καθόλου δὲ πρόδηλον εἶναι*). Și adică numai acela poate fi pus episcop, carele a fost ales în chip canonic de către sinodul episcopesc competent și pentru alegerea căruia și-a dat învoirea mitropolitul competent, fără considerare la împrejurarea dacă respectivul mitropolit are scaunul episcopal într'una dintre Bisericile privilegiate, precum sunt acelea, despre cari e vorba în acest canon, sau într'o Biserică de rând, deci fără prerogative determinate. Iar referitor la celce va ajunge episcop fără știrea și învoirea mitropolitului competent, canonul dispune că trebuie considerat ca pe unul, care nu a fost pus episcop (*τὸν τοιοῦτον μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον*). Canonul mai prevede eventualitatea când alegerea nu este făcută cu unanimitate de voturi și când doi sau trei din sinodul episcopesc, din înclinarea lor spre opunere, (*πρὸς ἑξίστην*), nu sunt de acord cu ceilalți și pentru acest caz dispune să nu se dea atenție acestei opoziții, ci să decidă majoritatea membrilor sinodului electoral, firește dacă totul a decurs în ordine și în mod canonic.

Canonul 7.

Deoarece s'a ținut obiceiul și tradiția veche ca episcopului Eliei să i se dea onorurile [cuvenite] bucură-se

¹⁾ Du Pin, op. cit, p. 25—28.

el de cele ce însoțesc onorurile, păstrându-se însă mitropoliei demnitățile proprii dânsului.

(34^a ap.; 2 sin. II ec.; 12 sin. IV ec.; 36 trul.; 19 Antioh.).

— Multe împrejurări au făcut ca Biserica cea mai veche, Biserica Ierusalimului, mama tuturor celorlalte Biserici, să nu poată ocupa în ierarhie chiar îndată dela început locul, care i se cuvenia în urma însemnătății ei. Pe timpul apostolic Biserica Ierusalimului era mitropolie pentru toate Bisericile din Iudeia, Samaria și Galileia. Dar chiar în anul 70 după nașterea lui Hristos, când Ierusalimul a fost dărâmat și când creștinii au fost siliți să se refugieze în micul oraș grecesc, Pella, a încetat importanța de până atunci a Ierusalimului. Când apoi mai târziu împăratul Adrian (117—138) a întemeiat pe ruinele Ierusalimului mica cetate nouă, *Elia* (Aelia capitolina), s'a organizat aici o nouă comunitate bisericească din creștinii convertiți dela păgânism, cu episcopul lor propriu. Acest episcop, cu toate că și avea scaunul în localitatea Ierusalimului de odinioară, totuși sub raport ierarhic nu ocupa locul, pe care-l avusese mai înainte episcopul Ierusalimului, ci era subordonat episcopului *Cezareiei*, care localitate după dărâmarea Ierusalimului a fost făcută capitală a Palestinei prime (Palestina prima) și astfel și episcopul Cezareiei avea importanța și autoritatea mitropolitului provinciei Palestinei prima, de care depindea și Ierusalimul (Elia).¹⁾ Aceasta era situația ierarhică a episcopului Ierusalimului pe timpul sinodului dela Niceea. Acest sinod, după ce prin canonul 6 a reglementat raporturile ierarhice pentru Bisericile privilegiate, menționate în acel canon, și-a îndreptat atenția și asupra episcopului din Ierusalim, deoarece era episcopul cetății sfințite prin viața și moartea Înțeleptului Bisericii. Sinodul spune la începutul canonului că s'a păstrat obiceiul și tradiția veche (*συνήθειον κειράτηκε και παράδοσις ἁρχαία*) în privința onorurilor înalte date totdeauna episcopului sfintei cetăți și vrea ca cinstea aceasta să se păstreze fermă și în viitor și din cauza aceasta dispune prin lege ca episcopul acesta să se bucure de onorurile cuvenite lui precum și de cele ce însoțesc onorurile (*τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς*) față de toți ceilalți episcopi ai provinciei bisericești respective; așadară recunoaște întâietatea autorității episcopului din Ierusalim față de

¹⁾ Vezi observațiile lui Beveregiu la acest canon. Annot. p. 63—67.

toți ceilalți episcopi ai provinciei. Deoarece însă pe acel timp și Aelia sau Ierusalimul sub raport politic avea numai un loc de al doilea rang față de Cezareia, care era prima cetate a circumscipției, și deoarece împărțirea Bisericii în provincii trebuia să coincidă întru totul cu împărțirea politică, sinodul nu conferă episcopului Ierusalimului drepturile mitropolitane, ci menține pe seama episcopului Cezareiei drepturile, pe cari acesta le avea mai înainte. Altcum acest raport între episcopul din Ierusalim și episcopul din Cezareia a fost de scurtă durată, și chiar la sinodul al III-lea ecumenic s'a fixat alt raport, iar la sinodul al IV-lea ecumenic episcopul Ierusalimului a fost egalizat în drepturi cu ceilalți patriarhi cu scaunele de precădere.

Canonul 8.

Iar pentru ceice se numiau vreodată pe sine catari și se înorc la biserică catolică și apostolică, sfântul și marele sinod hotărăște ca punându-se mâinile asupra lor și așa să rămână în cler. Dar înainte de toate se cuvine ca ei să mărturisească în scris, că vor consimți și vor urma dogmelor bisericii catolicești și apostolice; adică vor intra în comuniune și cu cei căsătoriți a doua oară și cu cei căzuți pe vremea persecuțiilor, pentru cari s'a hotărât și limbul¹⁾ și s'a stabilit și termenul²⁾: ca aceștia să urmeze întru toate dogmelor bisericii catolicești. Deci aceștia toți, de se vor afla numai ei singuri hirotoniți, ori prin sate, ori prin cetăți, cei aflați în cler, să rămână în starea lor, iar dacă ar veni oarecari unde este episcop sau presbiter al bisericii catolice, evident este că episcopul bisericii va avea demnitatea episcopicească; iar celce se numește episcop de către ceice se zic catari va avea demnitatea de presbiter, afară de nu cumva episcopului i-ar plăcea să-l împărlășească de cinstea numelui.³⁾ Iar dacă nu-i va plăcea aceștia să-i caute un loc, sau de horepiscop, sau de

¹⁾ de penitență (N. Tr).

²⁾ de iertare (N. Tr).

³⁾ de episcop (N. Tr).

presbiter, pentru că în genere să se vadă că este în cler, ca să nu fie doi episcopi într'o celată.

(68 ap.; 7 sin. II ec.; 95 frul.; 14 sin. VII ec.; 13 Ancira; 14 Neoces.; 8, 10 Antioh.; 6 Sard.; 47, 57, 66, 69, 99 Cart.; 1, 47, 89 Vasile c. M.; 12 Teofil Alex.).

— Catari (*καθάραι*, curați) sau *novațieni* s'au numit aderenții lui *Novat*, presbiter al Bisericii din Cartagina și aderenții lui *Novatian*, presbiter al Bisericii din Roma; din secolul al III-lea.¹⁾ Canonul arată care erau greșelile lor și adică: îndemnați de spirit prea rigorist denegau pentru totdeauna reprimirea în Biserică a celorce au căzut dela credința creștină pe timpul persecuțiilor, dar mai apoi s'au căit; aceasta e cea dintâi eroare a lor, iar a doua era că considerau căsătoria a doua de păcat greu și de neiertat și pe ceice s'au căsătorit a doua oră după moartea primei

¹⁾ Acest Novat se numește presbiter „roman” chiar și de către scriitorii mai noi, iar pe timpurile vechi aproape toți îl numiau presbiter „roman”. Valsamon la comentariul acestui canon zice: „Acest Novat era presbiter al Bisericii din Roma, după cum afirmă Eusebiu Pamphil” (Sint. At. II, 134). Este deplin exact că Eusebiu spune acest lucru (hist. eccl. VI, 43). Deasemenea și Socrat spune aceasta (hist. eccl. IV, 28) și Epifaniu (haer. LIX) și Zonara (Sint. At. II, 134) și mulți alții, cari consideră pe Novat drept presbiter al Bisericii din Roma și căpetenie a schizmei novațiene. Dar din epistolele referitoare la această chestiune ale lui Ciprian (ep. 43 et 49 ad Corneliu et ep. 49 ad Anthonian), pe timpul căruia s'a produs această schizmă, se vede lămurit că Novat era presbiter al lui Ciprian, așadar din Cartagina și dânsul înainte de toate în Cartagina și-a întemeiat schizma și apoi a plecat la Roma și s'a întovărășit cu Novațian, presbiter din Roma, care l'a întemeiat în Roma o schizmă similară; după acești doi, după Novat din Cartagina și după Novațian din Roma, și-a primit numirea schizma novațiană. Dar altcum Eusebiu în cronică sa din olimpiada din anul 258 și din anul 255 d. Hr. numește pe Novat presbiter al lui Ciprian deci aici pe Novat îl consideră, exact și conform realității, presbiter din Cartagina și nu din Roma. Acelaș Eusebiu la alt loc (hist. eccl. VII, 7, 8) citează pe Novațian în loc de Novat. Ieronim, în al său *Catalogus scriptorum ecclesiasticorum*, care catalog s'a scris mai ales pe baza scrierilor lui Eusebiu, observă foarte corect lucrul acesta și deosebește totdeauna pe Novat de Novațian, pe când Eusebiu a confundat aceste două nume, probabil din cauza asemănării lor. Această confuzie făcută de Eusebiu a dat prilej ca Novat să fie numit greșit presbiter roman și ca Novat să fie considerat întemeietor al schizmei novațiene și adică începând dela Epifanie (347—403) până astăzi. Compară Beveregii *Synodicon Annotat. in hunc canonem*. p. 69—70.

sofii îi considerau pentru totdeauna nedemni de a se cumineca. Intre alții, Epifanie¹⁾ și Augustin²⁾ ne oferă mărturii că acestea erau erorile novațienilor. Astfel novațienii se numiau pe sine **curați** și ortodocșii deasemenea îi numiau așa în ironie (*καὶ ἐπιωρεῖσιν*), după cum zice Valsamon la comentariul acestui canon.³⁾ În temeiul celor spuse despre erorile novațienilor, vedem că ei nu erau eretici, deoarece nu păcătuiau împotriva dogmelor credinței Bisericii ortodoxe, ci greșau împotriva legii iubirei față de deapropoale și prin urmare erau numai schizmatici.⁴⁾ Astfel îi consideră pe novațieni sinodul dela Niceia, totașa și Vasile cel Mare îi numără între schizmatici în primul său canon; prin canonul prezent sinodul dela Niceia reglementează înainte de toate modul cum să se primească în Biserica ortodoxă persoanele preoțești ale novațienilor, cari părăsesc schizma lor. Norma prescrisă în această privință de canonul prezent este aceeași, pe care am menționat-o la comentariile canoanelor 47 și 68 apost. și care normă a fost aplicată deja de către Părinții dela Niceia referitor la Meletie din Nicopole, după cum am amintit la comentariul canonului 4 al acestui sinod, sau precum după aceeași normă au procedat Părinții din Cartagina față de donatiști (can. 47, 57, 66, 69, 99 Cart.).

Canonul acesta prescrie o normă specială pentru primirea în cler a persoanelor preoțești novațiene când zice că înainte de toate trebuie să se pună mâinile asupra lor (*ὡστε χειροθετούμενους*, *impositis eis manibus*). După comentariul lui Aristen la acest canon aceasta înseamnă: a-i unge cu sf. mir (*τῷ ἁγίῳ μύρῳ*

1) Epiphani. haer. LIX.

2) August. de haeresibus, p. 38.

3) Sint. At II, 135.

4) Principalii noștri trei comentatori la canoane, Zonara, Aristen și Valsamon (Sint. At II, 133—136), iar în urma lui Aristen și Cormolaia (ediția citată I, 35) consideră *eres* schizma novațiană. Dar chiar esența învățăturii lor greșite dovedește că lucrul nu stă așa, iar Vasile cel Mare, carele în primul său canon a expus *ex professio* diferența între *eres* și schizmă, afirmă expres: *οὐ ὅτι καθαρὸί καὶ ἄντοὶ τῶν ἀπεσχισμένων εἰσι* (Sint. At IV, 90).

Observația aceasta o facem cu privire la nota răposatului cardinal Hergenröther, carele în lucrarea sa (Phoitus, Patriarch von Constantinopel, Regensb, 1867, II, 337) a afirmat: „...dass die Novatianer nur zu dem Schismatikern, nicht zu den Häretikern gerechnet worden wären, ist Angesichts der Aussprüche der Alten nicht anzunehmen.“

χρισθῆσονται).¹⁾ Nouă ni se pare că la explicarea înțelesului acestor cuvinte trebuie să ne acomodăm acelei interpretări, care s'a dat într'un timp mai apropiat de acel sinod, iar aceasta este sinodul al VII-lea ecumenic. În gedința primă a sinodului acestuia s'a discutat cum să se primească episcopii, cari mai înainte erau iconoclaști și cari mai apoi căindu-se, cereau primirea în Biserica ortodoxă. S'au scos la iveală diferite canoane, între altele s'a citat și acest canon niceian și când la sinodunii au întrebât cum trebuiesc înțelese cuvintele: *ὡστε χειροδοτούμενος*, președintele sinodului, Tarasie, patriarhul Constantinopolului a răspuns că aceste cuvinte au sensul numai de binecuvântare (*εὐλογία*), iar nu de punerea mâinilor (*χειροτονία*).²⁾ Acceptând această explicație a lui Tarasie, sensul cuvintelor respective ale canonului niceian prezent este că episcopul sau presbiterul ortodox competent trebuie să pună mâna asupra persoanelor preoțești novațiene, când revin dela schizmă la Biserică, în felul cum se face la taina pocăinții și în acelaș timp va citi asupra lor rugăciunea prescrisă, care îi împacă cu Biserica (rugăciunea de împăcare). Dar acest ritual se va oficia numai atunci, dacă ei, după cum spune canonul, vor recunoaște în scris (*ἐγγράφως*, în scris) că vor primi strict întru toate doctrina Bisericii ortodoxe și firește dacă se vor lepăda de toate rătăcirile lor de până atunci.

Trecând persoanele preoțești novațiene respective în felul acesta la Biserica ortodoxă, canonul dispune: a) dacă în vre-o localitate nu este episcop sau presbiter ortodox, ci numai novațian, apoi acești episcopi sau presbiteri novațieni să rămână în treapta lor și să exercite în deplină libertate drepturile ierarhice împreunate cu cea treaptă, firește dacă toți clericii inferiori și laicii au revenit la Biserica ortodoxă; b) dacă în vre-o localitate se găsește episcop ortodox precum și altul revenit dela novațieni, în acest caz cel dintâu își va păstra demnitatea, iar episcopul novațian se va bucura numai de demnitate presbiterială, afară de cazul când episcopul ortodox va găsi de potrivit a-i lăsa

¹⁾ Sint. At. II, 136.

²⁾ A. S. E., VII, 93. Compară nota 1 din Pidalion, pag. 134 (ediția din 1864) dela comentarul canonului 8 al sinodului dela Niceia. Prin urmare este greșită explicația din Corpus iuris canonici rom. cat. (p. 8. Causa 1 quæst. 7), în care Gratian zice că acest canon dispune hirotonia din nou.

cinstea titlului de episcop, dar fără nici un drept ierarhic ; c) dacă episcopul ortodox nu este aplicat să-i lase episcopului novațian onorurile împreunate cu titlul de episcop, atunci îi va desemna un loc de horepiscop¹⁾ sau de presbiter, și aceasta în prima linie din motivul ca să se vadă că acel episcop novațian, după ce s'a lepădat de schizmă, într'adevăr face parte din clerul ortodox, iar în al doilea rând din motivul ca să nu fie doi episcopi într'o cetate.

Mai ales ultima dispoziție din canonul prezent este importantă, că adică într'o cetate să nu fie doi episcopi (*ὅτι μὴ ἔν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν*, ne în civitate duo sint episcopi). Această dispoziție are temeiul în importanța deosebită ce o are episcopul în Biserica sa, care importanță am arătat-o la explicarea câtorva canoane apostolice. Corneliu, episcopul Romei (251—253), chiar din prilejul schizmei novațiene, și când presbiterul Novațian (la care în Roma s'a atașat și presbiterul Novat din Cartagina) a fost numit episcop de către schizmatici, scrie lui Ciprian următoarele: «Nec enim ignoramus unum Deum esse, unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum episcopum in catholica ecclesia esse debere».²⁾ Iar Ciprian, episcopul Cartaginei, auzind despre hirotonia ilegală a lui Novațian, făcută în Roma, condamnă aspru într'una din scrisorile sale pastorale fapta aceasta și accentuează legea generală a Bisericii că: «îndată ce a fost numit un episcop pentru o localitate și a fost recunoscut de către ceilalți episcopi și de către popor, cu nici un preț nu mai poate fi numit alt episcop în aceea localitate.»³⁾ Se prea poate că acest caz din Roma a lui Novațian a dat ansă Părinților dela Niceia ca, emițând canonul despre novațieni (catari), să citeze între altele și legea fundamentală canonică că într'o localitate (având a se înțelege

¹⁾ Despre horepiscop vom vorbi la canonul 13 al sinodului dela Ancira.

²⁾ Cornel. ep. ad Cyprianum.

³⁾ Ciprian. ep. 41 ad Cornelium: „Gravatenim me atque contristat et intollerabilis percursi ac pene prostrati pectoris molestia perstringit, cum vos illic comperissem contra ecclesiasticam dispositionem, contra evangelicam legem, contra institutionis catholicae unitatem, alium episcopum fieri consensisse, id est, quod nec fas est, nec licet fieri, ecclesiam alteram institui, Christi membra discerpi, Dominici gregis animum et corpus unum discissa aemulatione lacerari.“ Ciprian. ep. 44 ad Maxim. et Nicost.

după terminologia canonică de azi: într'o eparhie) poate să fie numai un singur episcop cu jurisdicție episcopescă ordinară, adevărată, la nici un caz însă și niciodată doi.

Canonul 9.

Dacă oarecari fără cercelare s'au promovat presviteri sau cercetându-se și-au mărturisit păcatele lor, și mărturisindu-se, oamenii mișcați fiind au pus mâinile contra canonului asupra unora ca aceștia, pe aceștia canonul nu-i admite [în cler]; căci numai ceea ce este neprihănit apără Biserica catolică.

(25, 61 ap.; 2, 10 sin. I ec.; 9, 10 Neoces.; 17 întâiu - al doilea; 3, 5, 6 Teofil Alex.; 89 Vasile c. M.).

— Canonul acesta vorbește despre aceea că: a) trebuie să se examineze conduita religioasă și morală a fiecărui candidat la preoție înainte de a fi învrednicit a se hirotoni și b) nimeni nu poate fi hirotonit dacă s'a dovedit că este nevrednic de preoție din cauza conduitei sale religioase și morale.

Dispoziția acestui canon, că nimeni nu poate fi primit în cler, dacă n'a fost *examinat* (*ἐξετάσις*, examinatio) prealabil de către cei cu cădere, este foarte importantă. Vasile cel Mare în scrisoarea sa pastorală (can. 89) adresată către horepiscopi spune că această dispoziție este veche: «Slujitorii Bisericii,» zice Vasile, «erau primiți numai după *examinarea făcută cu cel mai mare zel* μετὰ πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσι παρεδέχτο, omni diligentia probatos admittebat), conform obiceiului vechiu, încetățenit în Bisericile lui Dumnezeu (*ἡ παλαιαὶ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις ἐμπολιτευομένη συνήθεια*) și conduita lor era cercetată în modul cel mai riguros... Această cercetare o făceau (*ἐξήταζον*) presviterii și diaconii... și înștiințau pe episcop și numai după aceea se introducea respectivul slujitor în starea preoțească,» Tertulian amintește de presbiteri examinatori și mărturisitori (probați et tesfimonio adepti), cari stau în fruntea Bisericii.¹ Ciprian recomandă ca examinarea să se facă cât mai conștiințios și pretinde ca la acest act să se procedeze cu cea mai mare exactitate și rigoare.² Intre

¹) Tertul. apologet. p. 39.

²) Cyprian. epist. 24 et 68

canoanele sinodului [al IV-lea din Cartagina (anul 398) găsim unul (1), care referitor la persoanele de hirotonit prescrie următoarele: «autea *examinetur*: si natura si prudens, si docilis, si morbus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper suis negotiis cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si literatus, si in lege Domini instructus, si in scripturarum sensibus cantus, si in dogmatis ecclesiasticis exercitatus, et ante omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat...»¹⁾ Ioan Gură de Aur, în lucrarea sa despre preoție, consideră examinarea candidaților la preoție, înainte de hirotonire, ca importantă și ca o condiție indispensabilă.²⁾ Canonul 17 al sinodului dela Constantinopol din anul 861 încă menționează această examinare a persoanelor respective, orânduind ca acestei examinări să se supună nu numai fiecare candidat la preoție înainte de a fi hirotonit întru diacon, ci și fiecare diacon înainte de a fi hirotonit întru presviter și fiecare presviter înainte de hirotonirea întru episcop. Din aceasta și din altele se vede foarte clar scopul legislatorului bisericesc referitor la examinarea candidaților de preoți și adică Biserica trebuie să-și câștige siguranță deplină că respectivul posedă toate calitățile cerute prin canoane dela candidații de preoți și totodată că este liber de toate impedimentele, cari opresc intrarea în cler și în genere ca Biserica să-și câștige siguranță că respectivul este vrednic de starea preoțească.

Procedura canonică în această privință, bazată atât pe descripțiunile dreptului divin cât și cel bisericesc, consistă în următoarele: 1. Celce are intenția de a intra în cler, trebuie să producă certificat dela preotul competent despre aceea că purtarea sa atât religioasă cât și morală este bună și că în urma aplicației firești este deplin potrivit pentru slujba preoțească. De aceea preotul competente va supraveghea conduita candidaților și înainte de a-i libera certificatul menționat trebuie să-l examineze personal în privința tuturor lucrurilor, despre cari va vorbi în acel certificat. Preotul trebuie să redacteze acest certificat după glasul conștiinței sale și să-l prezinte episcopului competente. 2. Apropiindu-se timpul de a decide dacă candidatul este vrednic pentru hirotonire, atunci soborul preoților de pe lângă episcop întâu desbate certificatul

¹⁾ Harduini: I, 975.

²⁾ Iohanni Chrysost. de sacerdotio, II, 4.

liberat candidatului de preotul cu cădere, apoi examinează certificatul prezentat de candidat asupra pregătirii sale și în fine cercetează dacă nu este ceva ce l-ar împiedica pe respectivul dela intrarea în cler, adică dacă în genere dispune de condițiunile fundamentale spre a putea primi în general hirotonirea și dacă are toată calificația prescrisă canoniceste pentru candidații de preoți și adică calitățile fizice, calitățile spirituale (raționale și morale), calitățile în privința bunului nume și calitățile referitoare la poziția socială independentă. După aceea candidatul va fi chemat spre a da personal răspunsurile necesare, spre a-și exprima dorința fierbinte de a primi slujba preoțească și în fine spre a mărturisi cu jurământ credința sa și că va îndeplini totul, ceea ce-i va porunci Biserica.¹⁾ 3. După această examinare făcută întâiu de către preotul competent și apoi de către soborul preofesc, duhovnicul desemnat va supune pe candidat tainei mărturisirii, fi va asculta eventualele păcate și căința lui și îi liberează o gramată specială, prin care-i certifică vrednicia pentru preoție.²⁾ Hotărârea asupra primelor două examene depinde de episcopul competent (can. 7 Teof. Alex.; can. 89 Vasile c. M.); iar rezultatul examenului al treilea despre mărturisire se va citi în public în biserică în fața poporului nemijlocit înainte de hirotonire.

Despre a doua chestiune, despre care tratează canonul prezent, anume că nu trebuie hirotonit celce asupra căruia se dovedesc niște păcate (*ἀμαρτήματα*), iar dacă unul ca acesta a fost hirotonit să se excludă imediat din cler — despre această chestiune am tratat la comentariile canoanelor 25 și 61 ap. și pe aceste canoane le înțelege acest canon niceian sub cuvântul *κακόν*.

Imbold la emiterea acestui canon a putut să dea poate părerea mai multora că nu trebuie excluși din cler cei vădiți de vreun păcat mare *înainte de hirotonire*, deoarece, după cum omul prin botez se curățește de păcatele, pe cari le-a comis înainte de botez, astfel și preoția șterge păcatele săvârșite

¹⁾ Despre acest jurământ (libellum propria scriptione ejus, qui ordinandus est) amintește cap. 2 din novella 137 a lui Iustinian. Alt formular de jurământ vezi în: Mitropolitul Mihail, „Biserica ortodoxă sârbească“, pag. 206—208.

²⁾ Formularul acestei „scrisori de mărturisire“ pentru Grecia vezi în Pidalion, pag. 758; iar formularul în uz la sârbi vezi în cartea Mitropolitului Mihail menționată la pag. 206.

înainte de stînire (*ἢ ἐρωσὺνη τὰ πρὸ τῆς ἐρωσὺνης ἀμαρτήματα ἀπαλείψει*), «dar aceasta nu s'a normat nici odată prin vre-un canon», zice Valsamon la comentariul acestui canon.¹⁾

Canonul 10.

Câți dintre cei căzuți s'au promovat prin neștiință, sau și știind mai nainte ceice i-au promovat aceasta nu prejudecă canonului bisericesc; căci ei, cunoscându-se, se caterisesc.

(62 ap.; 9 sin. I ec.; 1, 2, 3, 9, 12, Ancira; 10 Petru al Alexandriei; 73 Vasile c. M.; 2 Grig. Nis.).

— Canonul acesta stă în conexiune cu canonul 9 niceian și dispune acelaș lucru ca și acel canon, și în deosebi referitor la ceice s'au lepădat (*παραπεπτωκότες*, lapsi) de credința în Hristos pe timpul persecuțiilor creștinilor. Despre aceștia s'a tratat, cât a fost necesar, la canonul 62 ap.

Canonul 11.

Despre ceice pe timpul tiranului Liciniu au căzut²⁾ fără de silă, și fără de răpirea averilor lor, sau fără de nici o primejdie sau ceva de acest fel, sinodul a hotărît, deși nu sunt vrednici de umanitate, totuși să se trateze cu blândețe. Deci câți se vor căi sincer, să petreacă trei ani ca credincioși între ascultători, și șapte ani să se proștearnă; iar doi ani vor participa la rugăciuni cu poporul fără împărtășire.

(62 ap.; 12, 13, 14 sin. I ec.; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 21 Ancira; 2, 19 Laod.; 43 Cart.; 2, 11 Grig. Neoc.; 73, 75, 81, 84 Vas. c. M.; 2, 3 Petru Alex.; 2, Grig. Nis.).

— Pasajul ultim al acestui canon în originalul grecesc sună astfel: «*Οσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν ὡς πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποκκοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῶ των προσευχῶν*; iar în traducere latină după Beveregiu: «Quicumque ergo germane poenitentia ducunt tres annos inter auditores exigent, ut fideles, et septem annis

¹⁾ Sint. At. II, 137.

²⁾ Dela credința creștină (N. Tr.)

prosternentur: duobus autem annis absque oblatione, erunt orationum cum populo participes». După cum se vede, la traducerea pe limba sârbească¹⁾ ne-am acomodat originalului — și din explicațiile următoare se va înțelege textul canonului.

Eusebiu descrie în biografia lui Constantin toată furia persecuției lui Liciniu.²⁾ Persecuția aceasta, pomenită de canonul niceian, s'a terminat cu câțiva ani înainte de sinod, iar furia persecuției, cu care au fost prigonii creștinii, a pricinuit căderea, așazicănd forțată, a multora, adică lepădarea lor dela credința creștină, — iar pe timpul sinodului dela Niceia, după ce creștinismul a ieșit biruitor, cu miile erau cei căzuți, cari acum s'au căit și au cerut să fie din nou primiți în Biserică. Părinții dela Niceia au avut în vedere pe acești penitenți în mai multe canoane sinodale și deoarece între acești penitenți erau unii, cari au căzut imediat la ivirea primului pericol, pe când alții au căzut numai după multe ispite și suferințe, sinodul vrea să țină seamă de împrejurările între cari au căzut dela credință și în conformitate cu acestea vrea să stabilească și pedepsele respective. Sinodul tratează în canonul acesta despre *credincioși*, iar nu despre catehumeni, despre carise tratează separat în canonul al 14-lea și nu amintește pe ceice s'au lepădat de credință în urma silniciei persecutorilor, ci are în vedere numai pe ceice au făcut aceasta din micime de suflet, fără nici o constrângere (*χωρίς ανάγκης*), deci de ceice sunt mai mult păcătoși. Despre aceștia zice că nu ar fi vrednici de nici o milostivire, totuși îi grajiază, dacă s'au căit sincer și din toată inima de păcatele lor. Canonul adică dispune ca timp de doisprezece ani trebuie să facă penitență și anume pentru primii trei ani sunt condamnați la penitență mai grea, apoi pentru șapte ani la una mai blândă și în fine pentru ultimii doi ani la una și mai blândă și numai după timpul acesta întreg de penitență pot fi reprimiți în deplina comuniune a Bisericii și se pot învrednici de comunecare.

După cum se vede acest canon prescrie trei grade pentru penitență, prin cari grade trebuie să treacă cei căzuți (*παραπεπτωχότες*, lapsi) înainte de a fi reprimiți în comunitatea Bisericii. Vom avea prilej să expunem în comentariile noastre întregul sistem penitențial al Bisericii vechi; aici vom expune diferitele grade

¹⁾ Tot așa și la traducerea românească (N. Tr.)

²⁾ Euseb. de vita Constantini II, 1 cf. hist. eccl. X, 8.

ale sistemului, care era în vigoare pe vremea sinodului dela Niceia.

Sinodul vorbește în acest canon despre trei trepte ale penitenții, prin cari trebuie să treacă respectivii. Altfel penitența avea **patru** grade, dar al patrulea grad, respective primul și cel mai greu grad de penitență nu se prescrie de către acest canon pentru penitenții, despre cari tratează canonul și prin aceasta vrea să arate îndurarea Bisericii față de dânșii.

Cele patru grade ale penitenții le găsim specificate în canonul 11 al lui Grigorie din Neocezarea,¹⁾ precum și în canoanele 22 și 75 ale lui Vasile cel Mare (compară și can. 4, 5, 6, Ancira și 2, 19 Laod.) și adică:

Primul se numia *πρόσκλαυσις*, **plângere**, (fletus, luctus), iar ceice se găseau în acest grad de penitență se numiau *προσκλαύοντες* (flentes), plângători. Ei stăteau înaintea ușii Bisericii în *προθύλιον* și plângând rugau pe credincioșii, cari intrau în Biserică, ca să se roage pentru dânșii.

Treapta a doua se numia *ἀκρόασις*, (auditus) **ascultare**, iar respectivii se numiau ascultători, *ἀκροάμενοι* (audientes). Aceștia stăteau în pridvorul (*νάρθηξ* sau *πρόναος*) bisericii, adică imediat lângă ușa dela intrarea principală a bisericii, pe locul până unde ajungea baptisteriul și rămâneau aici până la rugăciunea pentru catehumeni, când erau obligați să iese din biserică.

A treia se numia **proșternere**, *ὑπόπτωσις* (prostatio, humiliatio), iar respectivii proșternați, *ὑποπίπτοντες* (subjacentes, substrati). Aceștia puteau să stea în biserică la olaltă cu credincioșii, și adică la partea dreaptă a amvonului, dar trebuiau să stea permanent în genunchi, din care cauză se numiau și îngenunchefori, *γονυκλίνοντες* (genuflectentes) și după rostirea rugăciunii pentru catehumeni ieșeau din biserică.

A patra și ultima se numia *στάσις* (statio, consistentia), **starea împreună**, iar respectivii se numiau *συνίσταται* (consistentes), împreunăstătători. Aceștia stăteau în biserică la olaltă cu credincioșii de partea nordică și sudică a amvonului și ieșeau din biserică odată cu credincioșii, dar nu se puteau împărtași. Se numiau astfel, fiindcă nu trebuiau să stea în genunchi ca penitenții din gradul al treilea, ci stăteau ca credincioșii ceilalți.

Despre răstimpul penitenții petrecut în singuraticile trepte canoanele vorbesc în diferite chipuri. După canonul niceian pre-

¹⁾ Compară cele spuse despre acest canon la pag. 29.

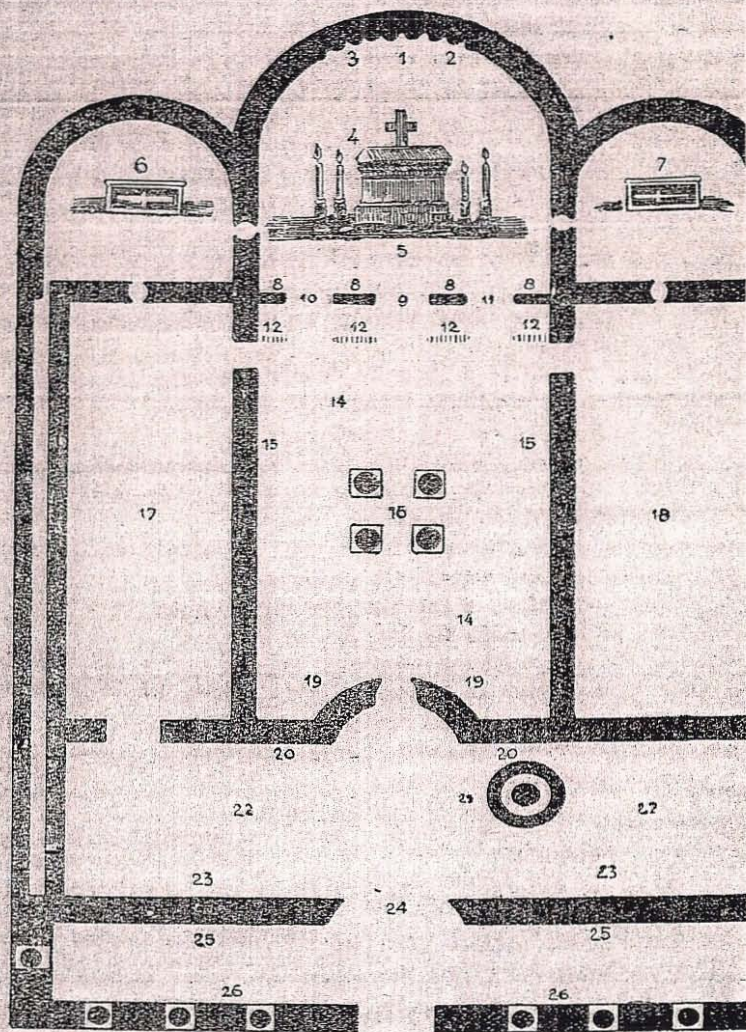
zent respectivii trebuiau să rămână trei ani în treapta a doua, în a treia șapte ani și în a patra, totodată ultima, doi ani. Vasile cel Mare în canonul 75 zice că respectivii și în treapta primă de penitență trebuie să rămână trei ani (*τριετίαν προσκλαιέτω*). Comparând ceea ce spun celelalte canoane despre chesfiunea aceasta, se poate zice că după canoane timpul penitenței nici odată nu era mai scurt de **cincisprezece ani** și numai după aceea deveniau vrednici de împărtășire și erau introduși în drepturile celorlalți credincioși¹⁾ — exceptând cazul când episcopul competenței găsea de cuviință că poate să reducă acest timp din considerare la zelul lor arătat în penitență (12 sin. I ec.; 5 Ancira).

În privința aceasta trebuie să ne servească ca normă îndrumările următoare ale lui **Ioan Gură de aur**: »La fixarea epifimiei nu trebuie să se dea într'atâta atenție mulțimii păcatelor, cât mai vărtos voinții păcătosului și adică din moșivul ca nu cumva, având intenția să coși la olaltă ceva, mai mare să faci gaura și, dorind să ridici ceea ce a căzut, și mai mult să-l distrugi; deoarece cece sunt bolnavi și distrași și în genere ceice se închină plăcerilor lumești, asemenea și ceice sunt în stare a se mândri de origina și puterea lor, numai puțin vor voi să se gândească la păcatele lor și numai cu încetul se pot libera de nenorocirea, care a dat peste ei. Iar, celce voește ca deodată și cu stricteță să-i conducă la calea adevărată, ușor i-se poate întâmpla ca ei cu atât mai puțin să se pocăiască. Deoarece sufletul, dacă a fost condus până la nesimțire, cade în disperare și nu mai ascultă de vorba frumoasă și nu-i este frică de amenințare, nici nu se întărește prin binefacere, ci devine mai rău decât cetatea, despre care proorocul vorbește cu dispreț așa: »fața ta este ca a prostituatelor și nu ți-e rușine de nimic». «Din cauza aceasta păstorul are trebuință de multă știință spre a putea pătrunde din toate părțile la dorința sufletului. Deoarece precum mulți cad în nebunie și disperează pentru mântuirea lor, nepufând suporta doctoria amară, tot așa sunt unii, cari, nefiind pedepsiți în proporție cu păcatul lor, nu se mai interesează de suflet, se fac mai răi și păcătuiesc mai mult. Din cauza aceasta preotul trebuie să țină seama de toate și cumpănind bine totul, să întrebuițeze ceea ce este necesar, ca nu cumva străduința sa să rămână fără rezultat» (Sin. At. IV, 387).

¹⁾ Vezi Tertull. de poenit. p. 9; de pudicit. p. 18; Ambros. ad. virg.

Spre a înțelege mai bine în care locuri din biserică stăteau penitenții de diferite grade, precum și catehumenii, despre cari tratează canonul 14 al acestui sinod, anexăm aici *iconografia bisericii* din timpurile vechi. Această iconografie am luat-o din Pidalion (ediția din 1864, pag. 765), unde a fost primită din egzomologistarul patriarhului din Ierusalim, Hrisant (1707—1731). Asemenea iconografie se găsește și la Beveregiu (Synodicon, Annot. p. 70) la observațiile sale asupra canonului 11 al sinodului dela Niceia. Explicarea detaliată a numerotărilor locurilor de pe iconografie se poate găsi în lucrarea arhiepiscopului Veniamin cu titlul: »Novaia Scrijal« și adică în primele zece capitole ale cărții dintâi. Asemenea se pot găsi despre aceasta multe explicații la N. Pocrovski: »Proishojdenie drevne-hristianscoi basilici«. (St. Petrograd, 1880, pag. 149—200).

ICHOLOGRAFIA (SCHIȚA) BISERICII DIN VECHI

Biserica întreagă este împărțită în trei părți. Incepând dinspre răsărit, precum trebuie să fie îndreptată Biserica reglementară, partea primă este **altarul** (βῆμα, θυσιαστήριον, sacrarium, altare), partea a doua **naia** sau biserica în sensul mai restrâns al cuvântului (ἐκκλησία, ναός, ecclesia, navis, oratorium fidelium), iar a treia **pridvorul** sau **tinda** (πρόναος, νάρθηξ, πρόπυλα, porticus). Înaintea părții a treia mai este un spațiu, care nu era zidit dinspre nord, apus și sud, ci din aceste părți coperișul se răzima pe un număr mai mic sau mare de stâlpi (6, 8, 10 ba chiar și 12 stâlpi) și acest spațiu se numește **portic**, **atriu** sau **curte** (προσύλαιον, πρόθυρον, πρόωλιον, αίθριον, porticus, peristylum, atrium). — Vom explica iconografia după numerele din ea:

1. Locul superior pe seama episcopului (θρόνος τοῦ ἀρχιερέως).
- 2 și 3. Scaune pentru presbiteri (σύνθρονοι).
4. Sfânta masă (ἁγία τράπεζα).
5. Altarul (βῆμα).
6. Proscomidia (πρόθεσις προσκομιδή).
7. Diaconiconul (διακονικόν) sau locul pentru păstrarea obiectelor sfințite (σκευοφυλάκιον).
8. Locul, pe care mai târziu s'a construit iconostasul.
9. Ușile sfinte (ἁγίαι πύλαι).
10. Ușa de nord (βόρεια πύλαι).
11. Ușa de sud (νότια πύλαι).
12. Stâlpii scunzi de despărțire (καγκέλλοι), dela cari până la iconostas se întinde soleia (σωλείας).
13. Vechiul diaconicon (διακονικόν ἀρχαῖον) carele se întinde între perețele exterior din stânga și între spațiul 17 și are o intrare la proscomidie.
14. Naia (ἐκκλησία, ναός).
15. Locul unde stăteau credincioșii și penitenții de gradul al patrulea.
16. Amvonul (ᾄμβων).
- 17 și 18 Ἐμβολοί, locurile despărțite prin pereți de către naie, unde se țineau sinoadele bisericești.
19. Ușile împodobite (ᾠραῖαι πύλαι) și locul unde stăteau penitenții de gradul al treilea.
20. Locul, unde stăteau penitenții de gradul al doilea.
21. Cristelnița (κολυμβηθρα).
22. Tinda (πρόναος).
23. Locul, unde stăteau catehumenii.

24. Ușile mari (*μεγάλαι πόλαι*).
 25. Locul, unde stăteau penitenții de gradul întâiu.
 26. Porticul, (*προπυλαιον*.)

Canonul 12.

Iar ceice sunt chemați de har și au arătat cel dintâiu zel și au lepădat brăele, dar mai apoi s'au întors ca câinii la vomitura lor, încât unii s'au folosit și de arginți ca să câștige prin daruri serviciul militar; aceștia, după timpul de trei ani ai ascultării, zece ani să se prostearnă. Dar la toți aceștia se cuvine a se cerceta bună voința și felul căinții lor. Deci câți dintre ei vor arăta de fapt convertirea lor, cu frică și cu lacrimi și cu stăruință și prin fapte bune, iar nu numai la aparență, aceștia, plinind vremea hotărîtă pentru ascultare, vor participa împreună după merit la rugăciuni, pe lângă ceea ce episcopului îi este îngăduit să dispună și mai blând cu privire la dânsii. Iar ceice au suferit cu nepăsare [excluderea dela rugăciuni] și au crezut că spre înnoarcere li ajunge aparența intrării în biserică, să plinească pe deplin timpul [hotărît pentru penitență].

(62, 83 ap.; 11, 13, 14 sin. I ecum.; 102 trul.; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 21, Ancira; 2, 19 Laod.; 23 Cart.; 2, 11 Grigor. Neoces.; 2, 3, Petru Alex.; 3, 73, 74, 75, 81, 84 Vasile c. M.; 2, 4, 5 Grig. Nis.).

— Și canonul acesta se referă la evenimentele întâmplate pe timpul persecuției creștinilor de sub Liciniu. În Statul păgân creștinii în general nu erau tolerați în serviciul militar, mai ales când din cauza rațiunii de Stat de pe acel timp creștinii trebuiau să fie persecutați cu forță brutală¹⁾; iar după cuvintele lui Zonara dela comentarul canonului acestuia, nimeni nu putea rămâne în serviciu militar, dacă nu se lepăda prealabil de credința creștină²⁾. Mulți dintre creștini, voind să rămână statornici în credința lor, părăseau serviciul militar (căci acesta este sensul cuvintelor din canon: »au lepădat brăele«, *ἀποθέμενοι τὰς ζώνας*, cuiquela depo-

¹⁾ Rufin scrie despre împăratul Iulian: *Militiae cuiquulum non dari, nisi immolantibus jubet* (hist. eccl. I, 32).

²⁾ Sint. At. II, 141.

suerunt); dar mai târziu se căiau de fapta lor și cu bani sau prin mițuire încercau să fie din nou primiți în acel serviciu, firește declarând că se lapadă de credința creștină. Despe aceștia vorbesc Părinții sinodului dela Niceia în canonul lor prezent și orânduiesc că unii ca aceștia pot fi reprimiți în Biserică numai sub condiția, dacă vor petrece trei ani în treapta a doua de penitență, apoi zece ani în treapta a treia și numai după aceea vor fi primiți în treapta a patra de penitență. Timpul cât trebuiau să rămână în treapta ultimă de penitență și în genere felul cum trebuia să judece autoritatea spirituală asupra întregului interval de timp al penitenței la acești oameni depindea de aceea, dacă oare respectivii se căiau sincer de fapta lor, sau se căiau numai la aparență și în cazul prim depindea de episcopul competent să scurteze după chibzuința sa proprie timpul penitenței.

Beveregiu are în vedere acest lucru din urmă în observațiile sale dela acest canon¹⁾, unde zice, că prin aceasta se învederează sublimitatea demnității episcopoești. Stă în puterea episcopilor de a șterge sau reduce pedeapsa dată pentru delict și aceasta li-se confirmă și prin autoritatea sinodului ecumenic (celebrimae hujus generalis synodi autoritate); aceasta este o putere mult mai mare decât pe care și-ar putea-o revendica oricare judecător de Stat. Judecătorii de Stat pot da pedepse mai mici sau mai mari, după conștiința lor și în privința aceasta pot acționa liber și independent; însă nici un judecător nu poate reduce pedeapsa pronunțată, nici chiar dacă ulterior se convinge că inculpatul este nevinovat, ci aceasta o poate face numai domnitorul (princeps). Episcopului i-se cuvine acest drept conform legii, întocmai ca și domnitorului, firește în limitele competenței sale, ca șef al Bisericii respective. Legile politice greco-romane referitoare la această chestiune se găsesc în capitolul 39 din titlul 9 al Nomocanonului în XIV titluri²⁾. Acest drept de grațiere al episcopilor a fost recunoscut încă de către sinodul dela Ancira (314) prin canonul său al 5-lea și sinodul ecumenic dela Niceia confirmă dispoziția aceluși sinod particular, publicându-o ca obligatorie pentru Biserica ecumenică și pentru toate timpurile.

1) Annot. in h. c. p. 78—79.

2) Sint. At. I, 231—235.

Canonul 15.

Iar pentru ceice pleacă [din viață]¹⁾ să se observe și acum legea veche și canonică, încât dacă pleacă cineva să nu se lipsească de merindea cea mai de pe urmă și cea mai necesară. Iar dacă celce, pentru care nu mai era nădejde, s'a și împărțășit, apoi se va întoarce iarăși între cei vii, să fie cu ceice participă numai la rugăciunea comună. Dar în general referitor la celce pleacă, cerând a se împărțăși de euharistie, episcopul după examinare să-i dea din prosforă.

(52 ap.; 11, 12 sin. I ec.; 6, 22 Ancira; 2 Neoces.; 7 Cart.; 73 Vasile c. M.; 2, 5 Grigorie Nis.).

— Sinodul dela Niceia, dupăce în canoanele sale 11 și 12 a dat norma referitoare la timpul de penitență, sub care cad ceice s'au fost lepădat de credință, prevede în canonul prezent eventualitatea când vre unul dintre aceștia ar fi pe moarte, fără să fie împlinit întregul timp de penitență și dispune ca să i-se dea sfânta împărțășire fără nici o tărgănire. Pentru acest caz sinodul se referă la legea veche și canonică (*παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος*; *antiqua et canonica lex*), care a stabilit aceasta și cărei legi sinodul ecumenic îi dă caracter de obligativitate generală. Legea aceasta veche ar fi fost canonul 6 al sinodului dela Ancira precum și canoanele altor sinoade provinciale.²⁾

Referindu-se la respectiva lege veche și canonică, după care cel muribund e vrednic de sfânta împărțășire, de această din urmă și cea mai necesară merinde de drum (*τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκασιότατου ἐφοδίου*, *ultimo et maxime necessario via tico*), sinodul dela Niceia prin aceasta, după cum bine observă Valsamon la comentarul acestui canon, emite un canon general (*κανὼν γενικὸς*). Canonul acesta dispune ca oricine, fiind sub epitimie și căruia îi este oprită sfânta împărțășire, când este pe moarte, trebuie să fie învrednicit de merindea bună a sfintei împărțășiri (*τῆς ἀγίας μεταλήψεως*), dupăce episcopul îl va fi examinat; iar dacă nu este episcop, în cazul acela, dupăce va fi fost cercetat

¹⁾ cei muribunzi (N. Tr.).

²⁾ Vezi nota 360 a arhim-lui Ioan la comentarul acestui canon (op. cit. I, 311).

de către preot, ca nu cumva acela să rămână fără de merindea aceasta bună din cauza absenței episcopului. Dar canonul adaugă că dacă respectivul va rămâne în viață, după ce s'a împărțășit, în acel caz poate să se roage la olaltă cu credincioșii, dar să nu se mai împărțășască până nu va fi împlinit deplin timpul penitenței. Valsamon afirmă că celuice a fost sub epitiimie și s'a vindecat, i-se poate permite să fie împreună cu credincioșii la rugăciune, deci în treapta a patra de penitență, dacă dânsul și înainte de boală a fost în treapta aceasta, iar dacă a fost în altă treaptă, atunci după vindecare trebuie să revină la aceeaș treaptă.¹⁾

Canonul 14.

În privința catehumenilor căzuți a socotit sfântul și marele Sinod ca aceștia numai trei ani să fie ascultători, după aceea să se roage cu catehumenii.

(2, 11, 12, 13 sin. I ecum.; 96 trul.; 5 Neoces.; 19 Laod.; 20 Vasile c. M.; 4, 6 Tim. Alex.; 5 Ciril. Alex.).

— Sinodul dela Niceia în canoanele precedente (11, 12 și 13) emite dispozițiile sale referitor la credincioșii, cari în timpul persecuțiilor s'au lepădat de credința creștină, cum să se primească dacă revin din nou la Biserică; iar în canonul prezent (14), care stă în conexiune strânsă cu acele canoane, sinodul emite dispozițiunea sa referitoare la catehumeni. *Catehumenii* (*κατηχούμενοι*), în înțeles restrâns nu făceau parte din Biserică și prin urmare lepădarea lor dela credință în timp de persecuție nu se poate cântări cu măsură atât de severă ca la credincioși. Era în firea lucrurilor ca timpul catehumenatului să se prelungească pentru ceice, fiind catehumeni, s'au lepădat de credință în timp de persecuție, și din nou cereau să fie primiți în Biserică. Acest canon niceian are în vedere eventualitatea aceasta și dispune în privința catehumenilor, cari au căzut (*παραπεσόντων*) și au revenit, ca să petreacă trei ani la olaltă cu ceice ascultă în Biserică ceșirea din Sfânta Scriptură și predica (*τριῶν ἐτῶν ἀνοδὸς ἀκροαμένους*) și numai după aceea li se poate permite să se roage în Biserică împreună cu catehumenii.

¹⁾ Sint. At. II, 143—144. — Ioan Scolasticul încă explică în felul acesta canonul prezent în capitolul 18 al colecțiunii sale (Voellii et Iustellii, Bibliotheca, II, 625).

Catehumenii, adică astfel de persoane, cari făceau parte dintr'o religie necreștină și voiau să se facă creștini, fiind la vârstă matură, din care cauză înainte de a fi botezați trebuiau să învețe creștinismul în decurs de un timp hotărît — catehumenii aceștia de vreme mai îndelungată au încetat de a exista în Biserică. Când în secolele V și VI în imperiul greco-roman păgânismul a încetat aproape cu totul de a mai exista și cele mai multe popoare barbare au trecut la creștinism, a încetat dela sine existența catehumenilor, cari în vârstă matură voiau să treacă dela păgânism la credința creștină. Cessante causa, cessat effectus. A mai contribuit apoi la aceasta și pedobaptismul (botezarea copiilor), care în Așezmintele apostolice (VI, 15) se amintește ca un obicei apostolic și care în unele Biserici era legiferat chiar din secolul al III-lea,¹⁾ — acest pedobaptism începând cu secolul al V-lea a devenit aproape general. Așadară instituția catehumenatului chiar din timpuri vechi aparține arheologiei; și, fiind o chestiune antică, s'au emis diferite opinii și s'a scris în diferite chipuri asupra ei.²⁾ După rezultatele de astăzi științifice lucrul stă astfel:

Cu numirea *Κατηχούμενοι*, care se găsește în Sfânta Scriptură (Rom. 2, 18; Gal. 6, 8 și compară Faptele ap. 18, 25; I Cor. 14, 15) se numesc ceice trebuesc instruiți în credința creștină spre a putea fi primiți în Biserica creștină (Mat. 28, 19, dar compară și Fapt. ap. 18, 25: *Κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου*). Deci aceștia ar fi ceice se pregătesc sau candidații la botez. Instrucția aceasta în credința creștină s'a numit *κατήχησις* sau *λογὸς κατηχητικός* (institutio catechetica) precum și *κατηχισμός*. Învățătorul candidaților la botez s'a numit *κατηχητής* sau *κατηχιστής* (catechista). Iar locul unde se făcea instrucția se numia *κατηχουμένεον*.

Catehumenii, sau cei chemați, se împart în mai multe categorii: în două, trei, patru, ba chiar și în cinci.³⁾ Noi acceptăm opinia comentatorilor greci din evul mediu, Zonara, Valsamon,

¹⁾ Ca de pildă la sinodul dela Cartagina în anul 252. Vezi: Cypriani ep. 59 ad Fidum. Compară pentru chestiunea aceasta: Augusti, *Denkwürdigkeiten*, VII, 48, 49, 109 fg.

²⁾ Compară articolul „Katechumenen“ în Krauss: *Real-Encyklopädie der christl. Alterthümer*, II, 147—153.

³⁾ Krauss: *Real-Encyklopädie*, II, 148.

Aristen și M. Vlastare, cari îi împart în *două* categorii.¹⁾ La comentarul acestui canon al sinodului dela Niceia Aristen zice: «Sunt *două* feluri de catehumeni: unii, cari abia au intrat (*οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται*) și alții, cari s'au perfecționat (*τελειώτεροι*) după ce și-au însușit îndeajuns doctrina adevărului».²⁾ Tot astfel afirmă și Zonara și Valsamon la comentarul canonului 5 al sinodului dela Neocesareia, și aceeaș se repetă și de către Aristen în comentarul acestui canon dela Neocesareia.³⁾ Tot astfel se afirmă și de M. Vlastare în Sintagma sa alfabetică, după ce se referă la explicațiile comentatorilor pomeniți.⁴⁾ Așadară catehumenii se pot împărși în *două* grupe. Dacă un păgân sau evreu voia să se facă creștin și se anunța că dorește să intre între catehumeni, trebuia să se adreseze unui laic creștin sau unui diacon, care-i garanta intenția bună și-l conducea la presviterul sau episcopul competente (Așezăm. ap. VIII, 32). Episcopul sau presviterul, după ce se convingea despre bună intenție a respectivului, citea asupra lui rugăciunea prescrisă, făcea semnul crucii asupra lui și-l introducea în *grupa primă* a catehumenilor, unde i se dădea instrucție asupra începuturilor prime ale doctrinei creștine. Se numiau *ἀκροώμενοι* (audientes), deoarece li-se permitea să vină la biserică și să asculte citirea Sfintei Scripturi; după ce se citea Evanghelia trebuiau să plece îndată din biserică. În categoria primă petreceau de regulă trei ani (Așezăm. ap. VIII, 32), deși timpul acesta putea fi și scurtat, dar și lungit, jinându-se seama de zelul dovedit de respectivii și de conduita lor morală. După ce catehetul vedea că învățaceii săi sunt îndeajuns de versați în începuturile doctrinei creștine și că au purtare bună, atunci li se permitea să treacă în a *doua categorie* a catehumenilor, unde respectivii învățau doctrina creștină în detaliile sale și îndeosebi li se explica detaliat simbolul credinții. Se numiau *εὐχόμενοι* (orantes), deoarece puteau să se roage și după Evanghelie împreună cu credincioșii, sau *γονυκλίνοντες* (genuflectentes), deoarece cădeau

1) Aristen la comentarul acestui canon niceian (Sint. At. II, 145); acelaș Aristen, Zonara și Valsamon la comentariile canonului 5 al sinodului dela Neocesareia (Sint. At. III, 77—78); Vlastare în a sa Sintagma alfabetică (Sint. At. VI, 323); tot așa și în Pidalion, pag. 142.

2) Sint. At. II, 145.

3) Sint. At. III, 77—78.

4) Sint. At. VI, 323.

în genunchi, când se citia rugăciunea asupra lor în decursul liturghiei, sau și *συναϊτούτες* (competentes) și *τελειώτεροι* (perfectiores, electi). Rămăneau în biserică la Liturghie până atunci, când diaconul adresându-se lor cu cuvintele: Cei chemați, ieșiți; atunci ei plecau. Timpul petrecerii lor în această categorie depindea iarăș de zelul dovedit în învățatură și de purtarea lor. Locul din biserică al catehumenilor din categoria primă și a doua era tot acolo, unde era și cel al penitenților de gradul al doilea și adică tinda (*ναρθηξ, προναος*) înaintea baptisterului (*κολυμβήθρα*) și a nume aproape de intrarea principală în biserică.¹⁾

Sinodul dela Niceia, vorbind despre catehumenii, cari s'au fost lepădat de credința lui Hristos, în canonul acesta raportează la dânsii canonul 5, deja existent, al sinodului dela Neocesareia asupra catehumenilor, cari au căzut în vre-un păcat greu și dispune ca unii ca aceștia trebuie să se strămute din categoria a doua, care era mai apropiată de botez, în prima categorie, și în această categorie să petreacă trei ani, fără a se socoti timpul petrecut mai înainte în calitate de catehumeni.

Canonul 15.

Pentru multa turburare și gâlcevile ce s'au făcut s'a socotit ca desăvârșit să se desfințeze obiceiul, carele s'a găsit în unele părți împotriva canonului apostolic, ca să nu se strămute din cetate în cetate nici episcopul, nici presviterul, nici diaconul. Iar dacă cineva după hotărîrea stântului și marelui Sinod ar încerca să facă ceva de acest fel, sau s'ar da pe sine vre-unei acțiuni de felul acesta, să se anuleze negreșit ceea ce s'a făcut și se va restitui Bisericii, la care a fost hirotonisit episcopul, sau presviterul.

(14, 15 ap.; 4 sin. II ec.; 5, 6, 10, 20 sin. IV ec.; 18 trul.; 3, 13, 16, 21 Antioh.; 1, 2, 3, 12, 16 Sard.; 48, 54, 65, 71, 90 Cart.).

— La comentariile canoanelor 14 și 15 ap. am văzut că nici unui episcop, presbiter sau diacon nu-i este permis să-și părăsască

¹⁾ Compară afară de articolul menționat din enciclopedia lui Krauss și: Beveregius, annot. în h. c. pag. 80—81 și Augusti, Denkwürdigkeiten, XI, 43 fg.

în mod arbitrar eparhia, pentru care a fost hirotonisit. În canonul acesta se găsește principiul general, exprimat în acele canoane apostolice și după același principiu este interzis episcopului, presbiterului și diaconului să treacă dintr'o cetate în alta din eparhia respectivă. Având în vedere că în acest canon nu se menționează nici un fel de pedepse pentru cei ce se mută dintr'un loc în altul, pe când în celelalte canoane similare sunt prescrise aceste pedepse, Valsamon observă, în comentarul la acest canon, că unora li s'a părut că aceste canoane se contrazic și hotărăsc lucruri diverse și adaugă îndată »că aceasta nu este așa. Există deosebire între transferare, trecere și invadare. **Transferare** (μετάθεσις, translatio) se face, când un episcop, înzestrat cu înțelepciune, este invitat de către mai mulți episcopi să-și lase circumscripția sa și să ocupe alta spre a întări și acolo dreapta credință ajunsă în primejdie. Așa s'a petrecut și cu episcopul Grigorie cel Mare Teologul, carele a fost chemat din Sasima să ocupe scaunul Constantinopolului. Acest fel de transferare se permite prin canonul 14 al Sfinților Apostoli. **Trecere** (μετάβουσις, transitio) se întâmplă când un episcop, a cărui circumscripție este ocupată de păgâni și astfel el a rămas fără circumscripție, este invitat de către mai mulți episcopi să ocupe vre-o eparhie vacantă, în care ar putea să întărească ortodoxia și ar putea să aducă în ordine afacerile bisericesti. Acest fel de trecere se permite de către Sfinții Părinți adunați la Antiohia. **Invadare** (ἐπιβουσις, invasio) se întâmplă când un episcop fără eparhie, sau chiar dacă are una, ocupă altă eparhie în mod arbitrar, ilegal și lucrând cu mijloace nepermise. Sfinții Părinți ai sinodului dela Sardica au condamnat atât de sever acest lucru încât au hotărât ca cei ce comite așa ceva să fie lipsit de orice comuniune cu creștinii și nici în ceasul morții să nu fie învrednicit de comuniunea laicilor. Canonul 15 al acestui sinod, fără să amintească ceva de asemenea fel, nu contrazice nici unuia dintre canoanele menționate, deoarece nu vorbește nici despre transferare, nici despre trecere, nici despre invadare, ci interzice episcopului sau presbiterului, sau diaconului a se îndepărta dintr'o cetate și a se așeza în alta... Pentru acest lucru episcopul nu se pedepsește, ci canonul dispune să se înapoieze la reședința sa anterioară. Cumcă așa trebuie interpretat acest canon, se învederează din textul însuși al canonului, care vorbește despre cetate (πόλις, civitas) iar nu despre circumscripție episco-

pească, deoarece unul și același episcop poate avea multe cetăți în cuprinsul eparhiei sale, dar, ca episcop de rând la nici un caz nu poate avea mai multe districte episcopoești. Aceasta se vede lămurit și de acolo, deoarece canonul nu menționează exclusiv pe episcopi, ci și pe presbiteri și pe diaconi¹⁾.

Canonul 16.

Presbiterii, sau diaconii, sau în genere clericii, cari sunt îndrăzneși și nici frica lui Dumnezeu înaintea ochilor având, nici canonul bisericesc știind, vor pleca dela bisericile lor, aceștia nici decum nu trebuie să se primească la altă biserică, ci oricum trebuie să se înapoieze la parohiile lor; și dacă persistă se cuvine să fie excomunicați. Iar dacă cineva ar îndrăzni să răpească pe celce depinde de altul și să-l hirotoniască în biserica sa, fără consimțământul episcopului lui, dela carele a fugit celce este consemnat în canon, hirotonia să fie fără valoare.

(14, 15, 16 ap.; 15 sin. I ec.; 5, 10, 20, 23 sin. IV ec.; 17-18, 20 trul.; 3, 21 Antioh.; 1, 2, 13, 15, 16 Sard.; 54, 80, 90 Cart.).

— În originalul grecesc al canonului prezent spre a indica persoanele din serviciul bisericesc, la fel ca și în canoanele 17 și 19 ale acestui sinod, se folosește expresia *οἱ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι* (qui în canone recensentur), iar noi am tradus cu cuvântul »clerici« (în ediția sinodală rusească: ceice sunt săcotiți în cler), deoarece am urmat comentariului lui Zonara dela canonul 17 al acestui sinod, unde el zice că aceasta este ca și cum am zice: *ἐν ἀλλοτρῷ τεταζόμενοι* (în clerum cooptati), ceice sunt primiți în cler²⁾. Cuvântul *κανόν* avea între multe altele și înțelesul de tabloul clericilor, cari serviau la o Biserică. Din cauza aceasta toate persoanele sfințite se numiau *κανονικοί* (can. 6 Vas. c. M.), la apus: **canonici**. Zonara explicând canonul 6 al lui Vasile cel Mare, zice: »*κανονικοὺς* se numesc toți aceia, cari sunt primiți în canon (*ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι*, qui în canone enumerantur) și adică clericii, monahii, monahiile și fecioarele, cari au depus făgăduința castității³⁾). În canonul 15 al sinodului dela Laodiceia

¹⁾ Sint. At. II, 146—148.

²⁾ Sint. At. II, 146—148.

³⁾ Sint. At. IV, 109.

cântăreții Bisericii instituți reglementar se numesc *κανονικοί ψαλταί* (canonici cantores) spre deosebire de ceilalți laici, cari cântau în Biserică.

Canonul acesta stă în strânsă legătură cu cel anterior. Din cuvintele ultime ale canonului anterior (15) se vede că fiecare episcop, presbiter și diacon era hirofonit pentru o biserică anumită și se destina pentru acea biserică. Din cauza aceasta fiecare era obligat să funcționeze în biserica sa, de la care nu-i este îngăduit să se îndepărteze și să treacă la altă biserică. Sinodul niceian ținește la ceice au comis acel lucru și nu vreau să se înapoieze de bună voie — și dispune că nu se permite a fi primiți în comuniunea bisericească. Episcopilor li se dispune ca pe unii ca aceștia să nu-i rețină cu nici un preț în eparhia lor. Iar dacă vre-un episcop, neținând seama de acest canon, s'ar hoțări a hirotoni pe vre-un cleric din altă eparhie fără să aibă învoirea episcopului competente, sinodul, confirmând ideia canonului 35 ap., consideră nulă această hirotonire. Pedepsa, care se dă presbiterului, diaconului sau altor clerici, cari au comis infracțiuni de felul acesta, este indicată prin cuvintele: »să fie excomunicați». Aceste la aparență sunt în contradicție cu canonul 15 apostolesc, la care se referă însuși sinodul, deoarece acela, referitor la clericul, care și-a părăsit biserica sa și a trecut la alta fără învoirea episcopului, orânduiește să fie considerat ca un simplu laic. După explicarea lui Zonara cuvintele »să fie excomunicați» au numai sensul că slujitorii Sfințelor Taine nu li pot permite acestora să liturghisească împreună cu dâșii, iar nu că li este oprită intrarea în biserică sau că li se deneagă sfânta împărtășire. Sfinții Părinți sub comuniune aici nu au înțeles participarea la sfânta cuminecătură, ci împreună liturghisirea pentru ceice au venit ilegal din eparhie străină. Cu interpretarea aceasta, canonul niceian prezent este în deplin acord cu canonul 15 apostolic, carele deasemenea orânduiește că aceștia nu pot liturghisi în Biserică)¹.

Canonul 17.

Deoarece mulți dintre clerici, urmărind lăcomia după averi și după câștigul urât, au uitat scriptura sfântă, care

¹) Sint. At. II, 149.

zice: argintul său nu l-a dat în camăiă (Ps. 14, 5); și împrumutând pretind dobândă, sfântul și marale sinod a hotărît că dacă se va găsi cineva după această hotărîre că ia dobândă după împrumut, sau altfel practică aceste lucruri, sau cere înapoi odată și jumătate, sau în genere născocind aliceva pentru câșligul urât, să se caterisească din cler și să fie afară de canon.

(44 ap.; 10 trul.; 19 sin. VII ec.; 4 Laod.; 5, 16. Cart.; 2, 14 Vasile c. M.; 3 Grig. Neoces.; 6 Grig. Nis.).

— Legile vechi romane permiteau să se dea bani pe dobândă și această dobândă era de regulă de 12%, anual adică lunar a suta parte din suma împrumutată (usura centesima).¹⁾ Era și altă dobândă (*ἡμιολτους*, sesquialter), după care datorășul era obligat să plătească, afară de întreaga sumă împrumutată, încă jumătate din aceasta.²⁾ Legile împărașilor creștini împiedicau prin decrete speciale luarea de dobândă mare. Constantin a interzis ca cineva să ia mai mult de 12%.³⁾ Mai târziu ceilalți împărași numai în acel caz permiteau luarea acestei dobânzi, când datorășul nu era chiar o persoană de cea mai mare încredere.⁴⁾ Primii creștini se fereau de acest fel de comerț cu bani, ca de o afacere ilegală, deci interzisă sau cel puțin se fereau de dânsa până atunci, până când stăpânia între dâșșii dragostea frățească, care din toate averile făcea avere comună a lor. Durere, unii dintre creștini călcau pe urmele păgânilor și îi imitau în asemenea comerț. Și aceasta era cu atât mai vărios condamnabil, cu cât s'a invederat că și mulți clerici s'au făcut imitatori ai păgânilor în această privință, cari după doctrina Bisericii ar fi fost obligați să împartă daruri săracilor, dar iață dâșșii luau chiar dobânzi ilegale. Canonul 44 apostolic hotărîse deja că «episcopul sau presbiterul sau diaconul, carele ia camăiă, ori să înceteze, ori să se caterisească». Sinodul dela Niceia deasemenca se sesizează de această chestiune, despre care tratează pomenitul canon apostolic și înainte de toate făcând amintire de dobânda de 12%,

¹⁾ Beveregii: Annot. in h. c. pag. 83.

²⁾ Id. ibid. pag. 84.

³⁾ Cod. Theodos. II. 1.

⁴⁾ Basilikor. lib. XXIII. lit. 3. cap. 74, 75.

anuală, sau de a suta parte pe o lună din suma împrumutată (usura centesima), apoi de cea odată și jumătate (sesquialter), precum și de toate celelalte câștiguri ilegale, așadar în genere de orice fel de goană după dobânzi, dispune ca orice cleric, care se găsește vinovat în acestea, să se caterisească. Iar cât privește cuvintele canonului: «sau altfel practică aceste lucruri», Valsamon în comentarul acestui canon zice: «Aceste cuvinte au sensul următor: unii dintre persoanele sfințite, cunoscând canonul acesta și intenționând să-l ocolească, încearcă să observe litera, însă fără milă vatămă sensul lui; ei dau unor oameni bani să lucreze cu ei și câștigul să-l împartă între dânsii și astfel primejdia de goană după dobânzi cade asupra aceluia, care a primit banii să lucreze cu ei și astfel proprietarii banilor, cari sunt propriamente vânătorii după dobânzi, se ascund sub numirea de milostivi. Canonul, având înaintea ochilor acest comerț ilegal, pedepsește cu caterisire pe ceie fac speculă în felul acesta.»¹⁾ Canonul interzice tuturor clericilor, fără nici o deosebire, să dea bani pe dobândă și a se îndeletnici de orice fel al goanei după camătă; am zis că tuturor, — deoarece după cum am spus la comentarul canonului anterior prin cuvintele: *ἐν τῷ κανόνι ἐξέταζόμενοι*: trebuie să înțelegem pe toți clericii, deci și pe slujitorii sacramentali — pe episcopi, presbiteri și diaconi, apoi și pe servitorii bisericești — pe ipodianaoni, citeji, cântăreji și ceilalți. Obiceiul de a vâna după dobânzi, deoarece era tratat cu indulgență de către legile civile, a rămas în ființă și în timpul după sinodul dela Niceia și a contaminat persoanele preoțești, astfel că și multe alte canoane au trebuit să fie emise de sinoade împotriva cămătăriei persoanelor preoțești.

Canonul 18.

A venit [la cunoștința] sfântului și marelui Sinod că în oarecari locuri și cetăți diaconii dau presbiterilor euharisția; aceasta nici canonul, nici obiceiul a predanisit, ca ceie nu au putere de a aduce sfânta jertfă să dea trupul lui Hristos celor ce aduc sfânta jertfă. Dar și aceea s'a vădit că unii dintre diaconi se ating de euharisție chiar înainte de episcopi. Deci toate acestea

¹⁾ Sint. At. II, 153.

să înceteze și diaconii să rămână între cele hotărâte lor, cunoscând că ei sunt slujitori ai episcopilor și mai mici decât presbiterii. Deci să primească euharislia conform rânduielii după presbiteri, dându-le lor ori episcopul ori presbiterul. Dar nici a ședeă între presbiteri să fie ertat diaconilor; căci ceea ce făceau este împotriva canonului și împotriva rânduielii. Iar dacă vre-unul nu ar voi să se supună chiar după aceste hotăriri, să înceteze din diaconie.

(15, 39 ap.; 15 sin. I ec.; 7, 16 trul.; 5 Anjioh.; 20 Laod.).

— În canonul prezent se arată trei păcate ale diaconilor: primul este că voiau ca ei să administreze presbiterilor sfânta împărtășire, al doilea că se împărtășeau chiar înaintea episcopilor, iar al treilea că voiau să aibe în Biserică întâietate față de presbiteri și că-și permiteau să șadă în rândul presbiterilor în biserică pe timpul sfintei liturghii.

Ni este cunoscut locul diaconului în ierarhia sacramentală. El ocupă treapta a treia în această ierarhie. Ignatie Teoforul zice despre diaconi ca să fie cinstiți de către toți, deoarece ei nu sunt păzitorii mâncării și beuturii, ci slujitorii Bisericii lui Dumnezeu; ¹⁾ acelaș Sfânt Părinte zice la alt loc că diaconii în urma grației și darului lui Iisus Hristos sunt supuși episcopului și presbiterului. ²⁾ Diaconii, ca slujitori ai Bisericii lui Dumnezeu, aveau datoria de a primii dela credincioși darurile aduse pentru sfânta jertfă și de a le preda episcopului, de a citi Evanghelia la sfintele slujbe de a da mână de ajutor la săvârșirea sfintei jertfe și la alte lucrări liturgice, de a instrui pe catehumeni, de a cerceta pe martiri și pe mărturisitori în temnițe și de a scrie faptele martirilor. ³⁾ Diaconii sunt mai ales ajutătorii episcopilor, astfel că pentru episcop diaconul este persoana cea mai indispensabilă. În Așezămintele apostolice (II, 30) diaconul se numește *ἄγγελος καὶ προφήτης τοῦ ἐπισκόπου*; în aceleaș Așezăminte (II, 44) se mai numește; urechea, ochiul, gura, inima și sufletul episcopului

¹⁾ Ignat. ep. ad Trallian. p. — Comp. Clem. Rom. ep. 1 ad Corinth. p. 40, 42.

²⁾ Ignat. ep. ad Magnes. p. 2, 6.

³⁾ Thomassin; Vetus et nova eccl. discipl. P. I. lib. II, p. 29. — Augusti: Denkwürdigkeiten, XI, 189 fg.

(ἔστω ὁ διάκονος τοῦ ἐπισκόπου ἀκοῇ καὶ ὀφθαλμοῖς, καὶ στόμα, καρδία τε καὶ ψυχῇ)). Acest raport al diaconilor față de episcopi a fost cauza că încă în primele secole ale Bisericii, mai ales la apus, diaconii au început să dea prea mare importanță oficiului lor și se considerau de superiori presbiterilor.¹⁾ La un sinod apusean (Arelate) dela începutul secolului al IV-lea, deci înainte de sinodul dela Niceia, s'a dat împotriva diaconilor, cari petreceau în cetate lângă episcop, canonul acesta : de diaconis urbicis, ut non sibi tantum praesumant, sed honorem praesbyteris reservent, ut sine conscientia ipsorum nihil tale faciant (can. 18).²⁾ Se crede că aroganța și pretențiile ilegale ale diaconilor domiciliati în Roma a dat impuls la emiterea acestui canon niceian și adică la propunerea celor doi presbiteri din Roma, cari au participat la sinod în calitate de delegați ai episcopului Romei.³⁾

Canonul acesta a fost dat împotriva abuzurilor comise de diaconi și în general împotriva orgoliului lor. El stabilește drept lege pentru toate timpurile : *întâiu* că diaconii nu au putere de a da presbiterilor sfânta împărțășanie. Aici nu este a se înțelege presbiterii în genere, când liturghisesc singuri, ci presbiterii, când liturghisesc împreună cu episcopul. După mărturia lui Iustin, diaconii dădeau sfânta împărțășie credincioșilor, cari se împărțășiau la liturghie.⁴⁾ Liturghisind cu episcopul, diaconii voiau ca tot așa să dea sfânta împărțășie și presbiterilor și împotriva acestui lucru

1) Van Espen, invocând câteva mărturii din istoria primelor veacuri observă : „Ex his non tantum habemus diaconos urbis Romae hoc elationis et arrogantiae vitio specialiter laborasse, sed insuper habemus hujus arrogantiae et insolentiae radicem et fundamentum, quod nimirum essent ministri, qui episcopo continuo assisterent.., quo fiebat ut apud episcopum plurimum possent; atque hinc iis facile blandiebantur etiam presbyteri, qui ab episcopo aliquid sperabant. Ulterius, cum diaconi thesauri ecclesiastici essent oekonomi et dispensatores, divitiis prae presbyteris abundare consueverant; atque hinc altera superbiendi occasio“ . (Comment. in canones, pag. 102).

2) Harduini, I, 276.

3) „Praesentem canonem adversus insolentiam et arrogantiam quorundam diaconorum a synodo editum fuisse, instantibus duobus illis presbyteris romanis, qui vice Sylvestri pontificis romani interfuerunt huic synodo, non sine fundamento creditur a nonnullis,“ — zice Van Espen la începutul comentariului acestui canon niceian (loc. cit. p. 101).

4) Iustin. apol. II, p. 5.

emite sinodul acest canonic al său, zicând, că este împotriva canonicului și obiceiului ca ceice nici nu au dreptul de a aduce sfânta jertfă, să dea trupul lui Hristos celorce aduc jertfa pe baza dreptului lor. În *al doilea rând* prin acest canonic se condamnă că unii dintre diaconi se împărtășeau la sf. liturghie înainte episcopilor. Aceasta la nici un caz nu se referă la eventualitatea, când însuș episcopul servea. Se întâmpla că episcopul dădea ordin vreunui presbiter să săvârșască sf. liturghie, firește cu diaconul împreună, și episcopul era numai prezent la liturghie. În aceste cazuri diaconul, carele înainte de toate trebuia să se cuminece însuși pe sine și apoi pe ceilalți, cari erau de față în Biserică, după obiceiul acelu timp de a se cumineca toți cei prezenți, dânsul după ce se cumineca pe sine, oferea sfânta împărtășanie episcopului și astfel se întâmpla că episcopul se cumineca după diacon, — și această stricare a ordinii din partea diaconilor (*τὴν τάξιν παραλύοντες*) voia să o curme sinodul prin acest canonic, după cum zice Valsamon în comentarul canonicului prezent.¹⁾ În *al treilea rând* canonicul dispune în chestiunea aceasta că diaconii sunt datori a-și cunoaște ordinea și starea lor și că numai după presbiteri pot să se cuminece, fie că vor liturghisi cu episcopul sau numai cu presbiterul; și în fine condamnă obiceiul intrat în uz împotriva canonicului și ordinii (*παρὰ κανόνα καὶ παρὰ τάξιν*) ca diaconii în timpul sfintei liturghii să ocupe locuri mai sus ca presbiterii și că ședeau între presbiterii, când aceștia, conform treptei lor, trebuiau să șadă (la locul de sus pe scaune, *σύνθρονον*) în timpul liturghiei. Canonicul se termină cu o amenințare împotriva tuturor diaconilor, cari păcătuiesc împotriva acestor dispoziții, că adică unii ca aceștia să fie despoiați de oficiul diaconicesc sau cu alte cuvinte să fie despoiați de oficiul sacerdotal și să fie trecuți în rândul laicilor.

Toate aceste dispoziții ale canonicului niceian despre diaconi nu au fost observate în mod riguros și în timpul după sinodul dela Niceia iarăși ne întâlnim cu acuze nouă împotriva trufiei diaconilor și se dau din nou dispoziții sinodale spre a stăvili această trufie și îndrăzneală a diaconilor.²⁾

¹⁾ Sint. At. II, 155.

²⁾ Împotriva trufiei diaconilor vezi Ieronim: ep. 85 ad Evagrium. La sinodul al patrulea dela Cartagina din anul 398 s'au dat patru canoane despre ordinea, pe care diaconii sunt obligați să o observe (Harduin I, 985.)

Canonul 19.

În privința pavlianiștilor, cari mai apoi s'au întors la catoliceasca biserică, s'a dat hotărîrea să se boteze negreșit din nou. Iar dacă unii în timpul trecut s'au numărat în cler, și dacă se arată neprihăniți și neîntinași, după ce vor fi botezați din nou, să se hirotoniască de către episcopul bisericii catolice. Dacă însă cercetarea îi va găsi pe ei nevrednici, se cuvine a se caterisi. Așisderea și în privința diaconiselor, și în general în privința tuturor celor numărați în cler să se observe aceeaș procedură. Am pomenit însă în privința diaconiselor, cari se socotesc [atari] după chipul lor, deoarece nu au nici o hirotonie, negreșit între laici să se numere ele.

(46, 47, 49, ap.; 95 trul.; 6, 126 Cart.; 1, Vasile c. M.).

— În originalul nostru stă *περί τῶν παυλιανιστῶν*; în ediția sinodală rusească: ceice au fost pavlianiși, în traducerea latină a lui Beveregiu: de paulianistis. Nouă ni s'a părut corect de a urma în traducerea noastră pe Beveregiu, cu atât mai vârtos cu cât acești eretici s'au numit în diferite chipuri — pavlieni, pavlicieni, samosatieni și manihei¹⁾. — Pavlianiști sunt următorii antitrinitarului *Pavel din Samosata*, carele în anul 261 a ajuns episcop al Antiohiei și pe care sinodul dela Antiohia din anul 269 l-a scos din demnitatea sa²⁾. Învățătura lui Pavel din Samosata consista în următoarele: Există un Dumnezeu, carele în Sfânta Scriptură poartă numirea de Tatăl. Fiul, carele în Sfânta Scriptură se menționează ca persoana a doua a Sfintei Treimi, este Cuvântul și Înțelepciunea, dar acest Cuvânt și Înțelepciune nu este în Dumnezeu o ființă sau persoană deosebită, ci este știința dumnezească, ca în om rațiunea. Hristos este numai om, carele a început să existe când s'a născut din Maria; dar în acest om a acționat și rațiunea și înțelepciunea dumnezeiască. Prin această înțelepciune Hristos cu încetul s'a perfecționat în virtuți, a devenit Fiul lui Dumnezeu; dar această înțelepciune divină l-a părăsit când

Vezi comentarul canonului 20 al sinodului dela Laodiceia, precum și cele ale canoanelor 7 și 16 trulane în ediția prezentă.

¹⁾ Beveregii annot. in h. c. p. 87.

²⁾ C. Walch: *Historie der Ketzereien*, II, 116 — Hefele, *Concilien-geschichte*, I, 138.

au început patimile sale. Ceeace a învățat Pavel despre Sfântul Duh nu este clar¹⁾. Pavlianștii la botezare — după spusele lui Atanasie cel Mare — pomeniau numele Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt²⁾, dar deoarece învățau greșit despre persoanele Sfintei Treimi, botezul lor nu putea fi considerat de botez adevărat în sensul canonului 49 apost. Sinodul dela Niceia, emițând acest canon referitor la pavlianștii și la botezul lor și confirmând dispoziția (*ὄρος*) existentă asupra botezului antitrinitar și adică, după opinia lui Hefele³⁾, canonul 8 al sinodului dela Arelate din anul 314 prescrie ca pavlianștii întorși la Biserica ortodoxă trebuiesc, toți fără deosebire, să fie botezați din nou (*ἀναβαπτίζεσθαι*, rebaptizentur). Sinodul dela Niceia, deoarece nu a recunoscut botezul pavlianist, foarte consecvent n'a putut recunoaște nici hirotoniile din comunitățile religioase pavlianiste, deoarece celce nu este botezat reglementar, foarte firește că nu putea fi nici hirotonit reglementar și la dânsii nu poate exista nici preoție reglementară și legală. Canonul admite excepție referitor la foștii clerici pavlianști convertiți la Biserica ortodoxă; și adică atunci când se găsec a fi liberi de păcate și cu conduită ireproșabilă (*εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι*), dupăce s'au botezat din nou, în cazul acela episcopul ortodox poate să-i hirotonească — altfel vor rămâne laici simplii.

Ideia din urmă este exprimată în canon prin cuvintele: *καθαίρεσθαι αὐτοὺς προσήξει*. Zonara este atent la aceste cuvinte în comentarul său la acest canon și, având motive deplin temeinice, observă: «cred că aici cuvântul caterisire (degradare, *καθαίρεσις*) este folosit în sens impropriu (*καταχρηστικῶς*, improprie), deoarece se poate caterisi celce a primit hirotonia reglementară și celce a fost ridicat la înălțimea preoției; celce însă dela început nu a fost sfințit cu adevărat, cum, de unde și din care înălțime poate fi degradat? În loc să se fi zis: să fie alungat din cler (*ἐξωθήσεται τοῦ κλήρου*), s'a zis în sens incorect: să fie caterisit (*καθαίρεθήσεται*).»⁴⁾

¹⁾ Walch: a. a. o. S. 96—99.

²⁾ Athanas., orat. II contra Arian p. 43.

³⁾ Conciliengeschichte, I, 209, 427.

⁴⁾ Sint. At. II, 159. Vezi pag. 196 din partea I, vol. I din lucrarea prezentă.

Canonul menționează apoi pe *diaconise*. La comentariile canoanelor sinodului dela Calcedon vom vorbi în special despre diaconise; aici spunem numai atâtă despre dănele, cât e necesar spre a înțelege sensul acestui canon. Diaconise erau acele fecioare sau văduve, cari au făcut făgăduință de a trăi pentru totdeauna necăsătorite și s'au consacrat pe sine slujbei lui Dumnezeu. Până la patruzeci de ani erau sub supravegherea Bisericii și locuiau în casele lor proprii și la început purtau îmbrăcăminte iumească, iar mai târziu aveau îmbrăcăminte specială și se separau de laici, ținând la făgăduințele lor; la anul al patruzecilea sau mai târziu episcopul sfințea întru diaconise pe cele mai vrednice dintre ele, în acelaș fel ca în prezent pe servitorii bisericești. Sinodul dela Niceia vorbește despre diaconisele, cari au căzut în eresul pavlianist și dispune ca cu dănele să se trateze la fel ca și cu ceilalți clerici întorși la Biserică. Cuvintele canonului: «Am pomenit aici despre diaconisele, cari se socotesc atari după chipul lor», Zonara le interpretează astfel: «În timpurile vechi se apropiau de Dumnezeu acele fecioare, cari făceau făgăduința că-și vor păstra castitatea pentru totdeauna; episcopul le sfințea pe acestea în conformitate cu canonul 6 al sinodului dela Cartagina și se îngrija de dănele conform canonului 38 al aceluiaș sinod. Dintre aceste fecioare, la timpul hotărît, adică împlinind 40 de ani, se sfințeau diaconisele. Episcopii dădeau acestor fecioare îmbrăcăminte specială când ajungeau la 25 de ani — în conformitate cu canonul 126 al sinodului menționat. Pe aceste fecioare le numește sinodul diaconise, atari socoindu-se după îmbrăcăminte lor, dar cari nu au hirotésie (*χειροθεσιαν μη ἐχοῦσαι*) și dispune să fie primite în rândul laicilor, dacă recunosc eresul lor și se leapădă de el.»¹⁾

Canonul 20.

Deoarece sunt unii, cari pleacă genunchii Duminica și în zilele Cincizecimii; pentruca toate să se păzească în acelaș fel în fiecare parohie, a hotărît Sfântul Sinod ca stând să se dea lui Dumnezeu rugăciunile.

(66 ap.; 66, 90 trul.; 18 Gang.; 29 Laod.; 15 Petru Alex.; 91 Vasile c. M.; 1 Teofil Alex.).

Canonul acesta dispune ca Duminica și în zilele Cincizecimii trebuș să ne rugăm stând, iar nu plecând genunchii la pământ. În canonul 91 al lui Vasile cel Mare se explică pentruce trebuș să se facă așa.

¹⁾ Sint. At. II, 160.